

MARKUS FELDMANN

contra KARL BARTH

Felle polemiek in de Zwitserse pers naar aanleiding van Barth's houding in de tegenstelling Oost—West.

Voor mij ligt een stapel kranten en krantenknipsels, mij van bevriende zijde welwillend ter beschikking gesteld, die allemaal één onderwerp betreffen: de controverse tussen Dr Markus Feldmann, Regierungsrat van het Kanton Bern en als zodanig hoofd van het departement van onderwijs en eredienst, en Prof. Karl Barth. De „Basler Nachrichten“, de Zürichse „Tat“, de „Tages-Anzeiger für Stadt und Kanton Zürich“, de „Appenzeller Zeitung“, de „Luzerner Neueste Nachrichten“ hebben er in de Augustusweken vele kolommen aan gewijd; in Frans-Zwitserland hebben de „Tribune de Genève“ en „La Nation“ uit Lausanne zich verwardigd aan deze Duits-Zwitserse discussie enige aandacht te schenken; buiten de grenzen van Zwitserland gaf het Münchense blad „Die neue Zeitung“ (R.K.?) een fel artikel over „Die geistige Heimat der falschen Brückenbauer“. Hoewel ik zeker niet over alles de beschikking heb, wat daarover in de laatste weken verschenen is, ligt er zo langzamerhand toch voldoende op mijn schrijftafel om een overzicht te kunnen geven; ik mag aannemen, dat de lezers van „In de Waagschaal“ hiervoor voldoende belangstelling zullen hebben om er de kolommen van ons blad voor in beslag te mogen nemen.

Allerlei particuliere vijandigheidjes tegen Barth, die bij deze gelegenheid lustig de ronde doen, gaan we maar voorbij. Wat dat betreft is Zwitserland al net als Nederland. Wie er behoefte aan heeft Barth als wegbereider van het nationaal-socialisme te typeren, bewijst daarmee alleen maar dat hij over geen goede encyclopaedie beschikt, om over zijn eigen kennis van het onderwerp, waar hij over schrijft, maar helemaal te zwijgen. Het merendeel der scribenten — theologen en niet-theologen, voor- en tegenstanders van Barth — toont beter op de hoogte te zijn, over wien zij het eigenlijk hebben.

De discussie is begonnen met een opmerking van Dr Feldmann in het jaarverslag van het kerkelijk bureau over 1949 (dat in Mei 1950 uitkwam), dat „verschillende uitingen van geziene figuren der landskerk en van buitenkantonaal kerken over de gebeurtenissen in de volksdemocratieën zowel als de reactie, die daarop loskwam, aanduidingen vormden, dat in bepaalde kerkelijke kringen weinig belangstelling voor onze democratische staatsvorm bestaat. Vandaar, dat de vraag aan de orde kwam, of het voortduren van het Bernse staatskerksysteem nog wel enige zin kon hebben“.

Deze uiting in het jaarverslag lokte vanzelfsprekend bij de behandeling van het regeringsverslag van de Grote Raad in September 1950 vragen uit. Of Dr Feldmann precies zou willen mededelen, wat hij met deze zinnen eigenlijk bedoelde. Het antwoord betrof twee punten. Enerzijds

tie. In Bern is nog altijd de laatste wijsheid, dat de kerk geen algemeen bindende geloofsbelijdenis behoort te hebben en dat alle Evangelische gelovigen tot haar gerekend dienen te worden. Ieder mag geloven en belijden wat hij wil, mits hij een ander maar volkomen vrij wil laten ook het tegendeel voor Bijbelse en reformatische waarheid uit te geven. De staat dient in verzet te komen, wanneer binnen de kerk bepaalde kringen menen het monopolie der Christelijke wijsheid in pacht te hebben. Wie de Zwitserse, met name de Bernse verhoudingen ook maar een heel klein beetje kent, begrijpt wie met deze intolerante, veel te orthodoxe belijders bedoeld worden. Dat zijn natuurlijk de dialectische theologen, de leerlingen en medestanders van Karl Barth. Of men in diens onmiddellijke nabijheid een beetje bijziend is in geestelijk opzicht, of dat het aan iets anders ligt, kan ik niet beoordelen, maar het is nu eenmaal een feit, dat men in Zwitserland Barth veel te orthodox vindt. De opvatting, dat Barth eigenlijk een verkapt vrijzinnige zou zijn, komt daar niet voor; dat is meer een specialiteit van de Nederlandse theologische keuken.

Het tweede bezwaar tegen Barth en de zijnen betrof de politiek. Hier is Barths op de Bernse „Kirchensonntag“ — 6 Februari 1949 — gehouden preek „Die Kirche zwischen Ost und West“ aan de orde. Daarin zou Barth op een veel te positieve wijze over Rusland gesproken hebben, ja zelfs Stalin op een manier in de hoogte hebben gestoken, die alleen maar door de Zwitserse communisten kon worden gewaardeerd. Dan verwijst Dr Feldmann naar een preek van Ds Fritz Leuenberger van Thun voor de Bernse Synode op 6 December 1950, waarin deze de Bernse Evangelisch-Gereformeerde Kerk op opvallende wijze naast volk en staat zou hebben gesteld, ja zelfs zou hebben beweerd, dat het er voor de kerk van Jezus Christus weinig op aan komt of zij in Amerika, Bern of Rusland moet leven. Veel waardering voor de leidinggevende figuren in het huidige Zwitserland was in deze preek niet te beluisteren geweest. In kerkpolitiek opzicht klopt hier iets niet. De directeur van het kerkelijk bureau ziet het niet alleen als zijn taak om de belangen van de kerk bij de staat te behartigen (bijvoorbeeld door nieuwe predikantstraktementen aan te vragen), maar evenzeer om bij de kerk de belangen van de regering naar voren te brengen.

Deze uiteenzettingen werden door de Bernse Grote Raad met applaus begroet. De Grote Raad nam eenstemmig de volgende verklaring aan: „Wij aanvaarden vastbesloten en welbewust de verhouding van kerk en staat, die in onze staatswetten, onze wet op de kerkgenootschappen en de Bernse kerkorde is neergelegd; wij handhaven en waarderen de daar omschreven plichten en vrijheden en wij letten op de daar getrokken grenzen. Wij zijn niet voornemens een verandering van deze

hand te nemen.“ Deze verklaring van de Bernse Grote Raad werd door het kerkbestuur van de Landeskirche eenstemmig geaccepteerd. Het fundament voor een constructief gesprek over de nog open vragen, om bij wederzijdse goede wil tot een oplossing te komen, achtte Dr Feldmann hiermee gegeven.

Hij kan dan ook in zijn jaarverslag over 1950 mededelen, dat „het gesprek tussen bestuursinstanties van de staat en van de kerk nog niet was afgesloten, maar toch tegen het eind van het verslagjaar tot constructieve resultaten en verhelderingen had geleid“.

Behalve dit publiceerde hij ook nog iets anders. Namelijk een bundeltje documenten over de controverse. Hoofdzakelijk bestaat dit bundeltje uit een brief van Karl Barth en het antwoord van Feldmann daarop.

De brief van Prof. Barth.

Barth zelf heeft, toen de stukken in Bern zo op het bord stonden, het initiatief genomen tot een persoonlijke bespreking met de Bernse Regierungsrat. Wie Barth kent en wie weet, op welke wijze men in Bazel dergelijke dingen pleegt aan te pakken, zal waardering hebben voor de persoonlijke noot, waarmee Barth het gesprek begon. Hij herinnerde namelijk aan oude relaties tussen hem en de familie Feldmann, want hij heeft als schooljongen nog bij de grootvader van zijn huidige tegenstander in de klas gezeten. Toen was de verhouding echter ook al ietwat gespannen; de jongens hebben het hun onderwijzer eenmaal zo lastig gemaakt, dat hij de gehele klas vervloekt heeft. Barth vraagt of nu deze vloek in vervulling zou gaan...? In Bazel kan men zo iets wel waarden.

Bern is echter een heel ander kanton. Wie de geschiedenis van Zwitserland leest, merkt iedere keer weer, dat men in Bern dergelijke grappen niet apprecieert. Daar trekt men te wapen en gaat zijn tegenstander te lijf. Vandaar, dat men „de soevereine-hooghartige wijze“ (toe maar!) waarmee Barth zijn tegenstander benaderd zou hebben, hem zeer kwalijk neemt.

Hoe dan ook, op verzoek van Dr Feldmann heeft Barth in een zevental punten zijnerzijds de discussie geopend. Deze punten moge ik hier in vertaling volledig laten volgen (ik ontleen ze aan „Die Tat“ van 15 Augustus 1951).

Barth schrijft dan:

1) Is er niet een gemeenschappelijke (laat ons zeggen: christelijke, menselijke) bodem, waarop wij ons beiden bewust zouden moeten stellen, om daarvandaan vruchtbaar te kunnen spreken over hetgeen ons, terwijl wij beiden, U als Regierungsrat, ik als professor in de theologie, onze ambtstaak vervullen, van elkaar schijnt te scheiden?

2) Welke zijn de uitspraken of beslissingen, die de fundamenteën van de Bernse, resp. Zwitserse staat bedreigen, waarvoor men zich in uw rayon op de door mij verdedigde theologie beroept? Wie deed dat? En in welke vorm gebeurde dat?

serland en in het U speciaal interesserende Bernse kerkgebied n. Hebt U bijvoorbeeld helder v. ogen, dat de zogenaamde „Werkmeenschap“ aldaar een volkomen origineel-Bernse aangelegenheid is en dat ik aan haar besluiten nimmer part noch deel had?

3) Aan welke uitspraken of beslissingen van een zich naar men zegt mij beroepende „richting“ hebt u gedacht (pag. 6—9 van uw rapport) toen U zo nadrukkelijk hebt gesproken van hun heerschappij-, maar en monopolie karakter, dat in tegenstelling tot het Bernse kerkrecht staan?

4) Is het U nog nooit overkomen dat U, zoals dat mij nu door communistische pers overkomen geprezen werd van een zijde, die onsympathiek is? Zoudt U het fair play beschouwen, als ik U gaan beoordelen in het licht van roem, die het „Rooms-Katholiek Kerkblad“ kort geleden voor U bleek te hebben?

5) Ik heb het in mijn toespraak de Berner Munster in 1949 genoemd om „een man van het maat van Jozef Stalin in één ad te noemen met de charlatans van Derde Rijk“. Mag ik U vragen welk menselijk recht U deze snede (pag. 9 van uw rapport) opvallend compliment aan Stalin de U verwante partijpers is daar zelfs een verheerlijking van Stalin uit geworden) kunt noemen en als eerste bewijs van uw bewering kunt geven voor de „duidelijk willende neutraliteit tegenover communisme, en het gebrek aan langstelling voor de vrije democratische fundamenteën van onze staat waarvan U de U onsympathie richting beschuldigt?

6) Geldt voor de Bernse kerk anders als voor iedere regionale, nationale of ook confessionele kerkgemeenschap: dat haar eerste en slissende taak daarin bestaat, hier daar, zus of zo, kerk van Jezus Christus te zijn? Wat doet eigenlijk directeur van het departement van eredienst in Bern, wanneer hij niet de Synodale Commissie, maar hij! — de Dienaar des Goddelijks Woords voor zijn inwijding Bijbel in de hand drukt? Zo gebe de het tenminste in mijn tijd, 19 Kan deze directeur hem dan later leen maar als de jaloezie advocaat van de staat ontmoeten? Moet hij zelf al niet begrijpen, dat juist vanuit de Bijbel spanningen tussen kerkelijke verkondiging en praktijk en de door de staat of zijn bestuurders aangehangen beschouwingen strevingen mogelijk kunnen worden en dan in geen geval door uiting van wrevel van de zijde der bestuurders kunnen worden weggenomen?

7) U zegt (bladzijde 1 van uw rapport), dat de Evangelisch-Gereformeerde, de Rooms-Katholieke en Oud-Katholieke Kerk de staat B in principe gelijk staan. Terwijl U bekend zal zijn, dat de R.K. Kerk zelf voor de „alleenzaligmakende“ houdt en dat iedere keer wel duidelijk uitsprekt. Zoudt U dan niet kunnen begrijpen, dat er ook de Evangelisch-Gereformeerde Kerk een „richting“ zou kunnen en, als bels gezien, misschien zelfs zou moeten zijn, die ten aanzien van „gereformeerde grondslag“ (pag. van uw rapport) iets bepaalds looft (en niet slechts „meent“!), zij door andere „richtingen“ impliciet en expliciet hoort loochenen, zo zij daarmee wel in verhouding tot

MARKUS FELDMANN

contra KARL BARTH

Felle polemiek in de Zwitserse pers naar aanleiding van Barth's houding in de tegenstelling Oost—West.

Voor mij ligt een stapel kranten en krantenknipsels, mij van bevriende zijde welwillend ter beschikking gesteld, die allemaal één onderwerp betreffen: de controverse tussen Dr Markus Feldmann, Regierungsrat van het Kanton Bern en als zodanig hoofd van het departement van onderwijs en eredienst, en Prof. Karl Barth. De „Basler Nachrichten“, de Zürichse „Tat“, de „Tages-Anzeiger für Stadt und Kanton Zürich“, de „Appenzeller Zeitung“, de „Luzerner Neueste Nachrichten“ hebben er in de Augustusweken vele kolommen aan gewijd; in Frans-Zwitserland hebben de „Tribune de Genève“ en „La Nation“ uit Lausanne zich verwaardigd aan deze Duits-Zwitserse discussie enige aandacht te schenken; buiten de grenzen van Zwitserland gaf het Münchense blad „Die neue Zeitung“ (R.K.?) een fel artikel over „Die geistige Heimat der falschen Brückenbauer“. Hoewel ik zeker niet over alles de beschikking heb, wat daarover in de laatste weken verschenen is, ligt er zo langzamerhand toch voldoende op mijn schrijftafel om een overzicht te kunnen geven; ik mag aannemen, dat de lezers van „In de Waagschaal“ hiervoor voldoende belangstelling zullen hebben om er de kolommen van ons blad voor in beslag te mogen nemen.

Allerlei particuliere vijandigheidjes tegen Barth, die bij deze gelegenheid lustig de ronde doen, gaan we maar voorbij. Wat dat betreft is Zwitserland al net als Nederland. Wie er behoefte aan heeft Barth als wegbereider van het nationaal-socialisme te typeren, bewijst daarmee alleen maar dat hij over geen goede encyclopaedie beschikt, om over zijn eigen kennis van het onderwerp, waar hij over schrijft, maar helemaal te zwijgen. Het merendeel der scribenten — theologen en niet-theologen, voor- en tegenstanders van Barth — toont beter op de hoogte te zijn, over wien zij het eigenlijk hebben.

De discussie is begonnen met een opmerking van Dr Feldmann in het jaarverslag van het kerkelijk bureau over 1949 (dat in Mei 1950 uitkwam), dat „verschillende uitingen van geziene figuren der landskerk en van buitenkantonaal kerken over de gebeurtenissen in de volksdemocratieën zowel als de reactie, die daarop loskwam, aanduidingen vormden, dat in bepaalde kerkelijke kringen weinig belangstelling voor onze democratische staatsvorm bestaat. Vandaar, dat de vraag aan de orde kwam, of het voortduren van het Bernse staatskerksysteem nog wel enige zin kon hebben“.

Deze uiting in het jaarverslag lokte vanzelfsprekend bij de behandeling van het regeringsverslag van de Grote Raad in September 1950 vragen uit. Of Dr Feldmann precies zou willen mededelen, wat hij met deze zinnen eigenlijk bedoelde. Het antwoord betrof twee punten. Enerzijds

tie. In Bern is nog altijd de laatste wijsheid, dat de kerk geen algemeen bindende geloofsbelijdenis behoort te hebben en dat alle Evangelische gelovigen tot haar gerekend dienen te worden. Ieder mag geloven en belijden wat hij wil, mits hij een ander maar volkomen vrij wil laten ook het tegendeel voor Bijbelse en reformatische waarheid uit te geven. De staat dient in verzet te komen, wanneer binnen de kerk bepaalde kringen menen het monopolie der Christelijke wijsheid in pacht te hebben. Wie de Zwitserse, met name de Bernse verhoudingen ook maar een heel klein beetje kent, begrijpt wie met deze intolerante, veel te orthodoxe belijders bedoeld worden. Dat zijn natuurlijk de dialectische theologen, de leerlingen en medestanders van Karl Barth. Of men in diens onmiddellijke nabijheid een beetje bijziend is in geestelijk opzicht, of dat het aan iets anders ligt, kan ik niet beoordelen, maar het is nu eenmaal een feit, dat men in Zwitserland Barth veel te orthodox vindt. De opvatting, dat Barth eigenlijk een verkapt vrijzinnige zou zijn, komt daar niet voor; dat is meer een specialiteit van de Nederlandse theologische keuken.

Het tweede bezwaar tegen Barth en de zijnen betrof de politiek. Hier is Barths op de Bernse „Kirchensonntag“ — 6 Februari 1949 — gehouden preek „Die Kirche zwischen Ost und West“ aan de orde. Daarin zou Barth op een veel te positieve wijze over Rusland gesproken hebben, ja zelfs Stalin op een manier in de hoogte hebben gestoken, die alleen maar door de Zwitserse communisten kon worden gewaardeerd. Dan verwijst Dr Feldmann naar een preek van Ds Fritz Leuenberger van Thun voor de Bernse Synode op 6 December 1950, waarin deze de Bernse Evangelisch-Gereformeerde Kerk op opvallende wijze naast volk en staat zou hebben gesteld, ja zelfs zou hebben beweerd, dat het er voor de kerk van Jezus Christus weinig op aan komt of zij in Amerika, Bern of Rusland moet leven. Veel waardering voor de leidinggevende figuren in het huidige Zwitserland was in deze preek niet te beluisteren geweest. In kerkpolitiek opzicht klopt hier iets niet. De directeur van het kerkelijk bureau ziet het niet alleen als zijn taak om de belangen van de kerk bij de staat te behartigen (bijvoorbeeld door nieuwe predikantstraktementen aan te vragen), maar evenzeer om bij de kerk de belangen van de regering naar voren te brengen.

Deze uiteenzettingen werden door de Bernse Grote Raad met applaus begroet. De Grote Raad nam eenstemmig de volgende verklaring aan: „Wij aanvaarden vastbesloten en welbewust de verhouding van kerk en staat, die in onze staatswetten, onze wet op de kerkgenootschappen en de Bernse kerkorde is neergelegd; wij handhaven en waarderen de daar omschreven plichten en vrijheden en wij letten op de daar getrokken grenzen. Wij zijn niet voornemens een verandering van deze

hand te nemen.“ Deze verklaring van de Bernse Grote Raad werd door het kerkbestuur van de Landeskirche eenstemmig geaccepteerd. Het fundament voor een constructief gesprek over de nog open vragen, om bij wederzijdse goede wil tot een oplossing te komen, achtte Dr Feldmann hiermee gegeven.

Hij kan dan ook in zijn jaarverslag over 1950 mededelen, dat „het gesprek tussen bestuursinstanties van de staat en van de kerk nog niet was afgesloten, maar toch tegen het eind van het verslagjaar tot constructieve resultaten en verhelderingen had geleid“.

Behalve dit publiceerde hij ook nog iets anders. Namelijk een bundeltje documenten over de controverse. Hoofdzakelijk bestaat dit bundeltje uit een brief van Karl Barth en het antwoord van Feldmann daarop.

De brief van Prof. Barth.

Barth zelf heeft, toen de stukken in Bern zo op het bord stonden, het initiatief genomen tot een persoonlijke bespreking met de Bernse Regierungsrat. Wie Barth kent en wie weet, op welke wijze men in Bazel dergelijke dingen pleegt aan te pakken, zal waardering hebben voor de persoonlijke noot, waarmee Barth het gesprek begon. Hij herinnerde namelijk aan oude relaties tussen hem en de familie Feldmann, want hij heeft als schooljongen nog bij de grootvader van zijn huidige tegenstander in de klas gezeten. Toen was de verhouding echter ook al ietwat gespannen; de jongens hebben het hun onderwijzer eenmaal zo lastig gemaakt, dat hij de gehele klas vervloekt heeft. Barth vraagt of nu deze vloek in vervulling zou gaan...? In Bazel kan men zo iets wel waarderen.

Bern is echter een heel ander kanton. Wie de geschiedenis van Zwitserland leest, merkt iedere keer weer, dat men in Bern dergelijke grappen niet apprecieert. Daar trekt men te wapen en gaat zijn tegenstander te lijf. Vandaar, dat men „de soevereine hooghartige wijze“ (toe maar!) waarmee Barth zijn tegenstander benaderd zou hebben, hem zeer kwalijk neemt.

Hoe dan ook, op verzoek van Dr Feldmann heeft Barth in een zevental punten zijnerzijds de discussie geopend. Deze punten moge ik hier in vertaling volledig laten volgen (ik ontleen ze aan „Die Tat“ van 15 Augustus 1951).

Barth schrijft dan:

1) Is er niet een gemeenschappelijke (laat ons zeggen: christelijke, menselijke) bodem, waarop wij ons beiden bewust zouden moeten stellen, om daarvandaan vruchtbaar te kunnen spreken over hetgeen ons, terwijl wij beiden, U als Regierungsrat, ik als professor in de theologie, onze ambtstaak vervullen, van elkaar schijnt te scheiden?

2) Welke zijn de uitspraken of beslissingen, die de fundamente van de Bernse, resp. Zwitserse staat bedreigen, waarvoor men zich in uw rayon op de door mij verdedigde theologie beroept? Wie deed dat? En in welke vorm gebeurde dat?

serland en in het U speciaal interesserende Bernse kerkgebied niet? Hebt U bijvoorbeeld helder voor ogen, dat de zogenaamde „Werkgemeenschap“ aldaar een volkomen origineel-Bernse aangelegenheid is en dat ik aan haar besluiten nimmer part noch deel had?

3) Aan welke uitspraken of beslissingen van een zich naar men zegt op mij beroepende „richting“ hebt U gedacht (pag. 6—9 van uw rapport) toen U zo nadrukkelijk hebt gesproken van hun heerschappij-, macht- en monopoliekarakter, dat in tegenstelling tot het Bernse kerkrecht zou staan?

4) Is het U nog nooit overkomen, dat U, zoals dat mij nu door de communistische pers overkomen is, geprezen werd van een zijde, die U onsympathiek is? Zoudt U het als fair play beschouwen, als ik U zou gaan beoordelen in het licht van de roem, die het „Rooms-Katholieke Kerkblad“ kort geleden voor U over bleek te hebben?

5) Ik heb het in mijn toespraak in de Berner Munster in 1949 onzin genoemd om „een man van het formaat van Jozef Stalin in één adem te noemen met de charlatans van het Derde Rijk“. Mag ik U vragen met welk menselijk recht U deze zinsnede (pag. 9 van uw rapport) een opvallend compliment aan Stalin (in de U verwante partijpers is daar dan zelfs een verheerlijking van Stalin uit geworden) kunt noemen en haar als eerste bewijs van uw bewering kunt geven voor de „duidelijk welwillende neutraliteit tegenover het communisme, en het gebrek aan belangstelling voor de vrije democratische fundamente van onze staat“, waarvan U de U onsympathieke richting beschuldigt?

6) Geldt voor de Bernse kerk iets anders als voor iedere regionale, nationale of ook confessionele kerkgemeenschap: dat haar eerste en beslissende taak daarin bestaat, hier of daar, zus of zo, kerk van Jezus Christus te zijn? Wat doet eigenlijk de directeur van het departement voor eredienst in Bern, wanneer hij — niet de Synodale Commissie, maar hij! — de Dienaar des Goddelijken Woords voor zijn inwijding de Bijbel in de hand drukt? Zo gebeurde het tenminste in mijn tijd, 1908. Kan deze directeur hem dan later alleen maar als de jaloerse advocaat van de staat ontmoeten? Moet hij dan zelf al niet begrijpen, dat juist vanuit de Bijbel spanningen tussen de kerkelijke verkondiging en praktijk en de door de staat of zijn bestuurders aangehangen beschouwingen en strevingen mogelijk kunnen worden en dan in geen geval door uitingen van wrevel van de zijde der bestuurders kunnen worden weggenomen?

7) U zegt (bladzijde 1 van uw rapport), dat de Evangelisch-Gereformeerde, de Rooms-Katholieke en de Oud-Katholieke Kerk de staat Bern in principe gelijk staan. Terwijl het U bekend zal zijn, dat de R.K. Kerk zichzelf voor de „alleenzaligmakende“ houdt en dat iedere keer weer duidelijk uitsprekt. Zoudt U dan ook niet kunnen begrijpen, dat er ook in de Evangelisch-Gereformeerde Kerk een „richting“ zou kunnen en, Bijbels gezien, misschien zelfs zou moeten zijn, die ten aanzien van de „gereformeerde grondslag“ (pag. 8 van uw rapport) iets bepaalds gelooft (en niet slechts „meent“!), dat zij door andere „richtingen“ impliciet en expliciet hoort loochenen, zo dat zij daarmee wel in verhouding tot de

Felle polemiek in de Zwitserse pers naar aanleiding van Barth's houding in de tegenstelling Oost—West.

Voor mij ligt een stapel kranten en krantenknipsels, mij van bevriende zijde welwillend ter beschikking gesteld, die allemaal één onderwerp betreffen: de controverse tussen Dr Markus Feldmann, Regierungsrat van het Kanton Bern en als zodanig hoofd van het departement van onderwijs en eredienst, en Prof. Karl Barth. De „Basler Nachrichten“, de Zürichse „Tat“, de „Tages-Anzeiger für Stadt und Kanton Zürich“, de „Appenzeller Zeitung“, de „Luzerner Neueste Nachrichten“ hebben er in de Augustusweken vele kolommen aan gewijd; in Frans-Zwitserland hebben de „Tribune de Genève“ en „La Nation“ uit Lausanne zich verwardigd aan deze Duits-Zwitserse discussie enige aandacht te schenken; buiten de grenzen van Zwitserland gaf het Münchense blad „Die neue Zeitung“ (R.K.?) een fel artikel over „Die geistige Heimat der falschen Brückenbauer“. Hoewel ik zeker niet over alles de beschikking heb, wat daarover in de laatste weken verschenen is, ligt er zo langzamerhand toch voldoende op mijn schrijftafel om een overzicht te kunnen geven; ik mag aannemen, dat de lezers van „In de Waagschaal“ hiervoor voldoende belangstelling zullen hebben om er de kolommen van ons blad voor in beslag te mogen nemen.

Allerlei particuliere vijandigheidjes tegen Barth, die bij deze gelegenheid lustig de ronde doen, gaan we maar voorbij. Wat dat betreft is Zwitserland al net als Nederland. Wie er behoefte aan heeft Barth als wegbereider van het nationaal-socialisme te typeren, bewijst daarmee alleen maar dat hij over geen goede encyclopaedie beschikt, om over zijn eigen kennis van het onderwerp, waar hij over schrijft, maar helemaal te zwijgen. Het merendeel der scribenten — theologen en niet-theologen, voor- en tegenstanders van Barth — toont beter op de hoogte te zijn, over wien zij het eigenlijk hebben.

De discussie is begonnen met een opmerking van Dr Feldmann in het jaarverslag van het kerkelijk bureau over 1949 (dat in Mei 1950 uitkwam), dat „verschillende uitingen van geziene figuren der landskerk en van buitenkantonaal kerken over de gebeurtenissen in de volksdemocratieën zowel als de reactie, die daarop loskwam, aanduidingen vormden, dat in bepaalde kerkelijke kringen weinig belangstelling voor onze democratische staatsvorm bestaat. Vandaar, dat de vraag aan de orde kwam, of het voortduren van het Bernse staatskerksysteem nog wel enige zin kon hebben“.

Deze uiting in het jaarverslag lokte vanzelfsprekend bij de behandeling van het regeringsverslag van de Grote Raad in September 1950 vragen uit. Of Dr Feldmann precies zou willen mededelen, wat hij met deze zinnen eigenlijk bedoelde. Het antwoord betrof twee punten. Enerzijds ging het over de kerkelijke toleran-

tie. In Bern is nog altijd de laatste wijsheid, dat de kerk geen algemeen bindende geloofsbelijdenis behoort te hebben en dat alle Evangelische gelovigen tot haar gerekend dienen te worden. Ieder mag geloven en belijden wat hij wil, mits hij een ander maar volkomen vrij wil laten ook het tegendeel voor Bijbelse en reformatische waarheid uit te geven. De staat dient in verzet te komen, wanneer binnen de kerk bepaalde kringen menen het monopolie der Christelijke wijsheid in pacht te hebben. Wie de Zwitserse, met name de Bernse verhoudingen ook maar een heel klein beetje kent, begrijpt wie met deze intolerante, veel te orthodoxe belijders bedoeld worden. Dat zijn natuurlijk de dialectische theologen, de leerlingen en medestanders van Karl Barth. Of men in diens onmiddellijke nabijheid een beetje bijziend is in geestelijk opzicht, of dat het aan iets anders ligt, kan ik niet beoordelen, maar het is nu eenmaal een feit, dat men in Zwitserland Barth veel te orthodox vindt. De opvatting, dat Barth eigenlijk een verkapte vrijzinnige zou zijn, komt daar niet voor; dat is meer een specialiteit van de Nederlandse theologische keuken.

Het tweede bezwaar tegen Barth en de zijnen betrof de politiek. Hier is Barths op de Bernse „Kirchensonntag“ — 6 Februari 1949 — gehouden preek „Die Kirche zwischen Ost und West“ aan de orde. Daarin zou Barth op een veel te positieve wijze over Rusland gesproken hebben, ja zelfs Stalin op een manier in de hoogte hebben gestoken, die alleen maar door de Zwitserse communisten kon worden gewaardeerd. Dan verwijst Dr Feldmann naar een preek van Ds Fritz Leuenberger van Thun voor de Bernse Synode op 6 December 1950, waarin deze de Bernse Evangelisch-Gereformeerde Kerk op opvallende wijze naast volk en staat zou hebben gesteld, ja zelfs zou hebben beweerd, dat het er voor de kerk van Jezus Christus weinig op aan komt of zij in Amerika, Bern of Rusland moet leven. Veel waardering voor de leidinggevende figuren in het huidige Zwitserland was in deze preek niet te beluisteren geweest. In kerkpolitiek opzicht klopt hier iets niet. De directeur van het kerkelijk bureau ziet het niet alleen als zijn taak om de belangen van de kerk bij de staat te behartigen (bijvoorbeeld door nieuwe predikantstraktementen aan te vragen), maar evenzeer om bij de kerk de belangen van de regering naar voren te brengen.

Deze uiteenzettingen werden door de Bernse Grote Raad met applaus begroet. De Grote Raad nam eenstemmig de volgende verklaring aan: „Wij aanvaarden vastbesloten en welbewust de verhouding van kerk en staat, die in onze staatswetten, onze wet op de kerkgenootschappen en de Bernse kerkorde is neergelegd; wij handhaven en waarderen de daar omschreven plichten en vrijheden en wij letten op de daar getrokken grenzen. Wij zijn niet voornemens een verandering van deze wettelijk vastgelegde verhouding ter

hand te nemen.“ Deze verklaring van de Bernse Grote Raad werd door het kerkbestuur van de Landeskirche eenstemmig geaccepteerd. Het fundament voor een constructief gesprek over de nog open vragen, om bij wederzijdse goede wil tot een oplossing te komen, achtte Dr Feldmann hiermee gegeven.

Hij kan dan ook in zijn jaarverslag over 1950 mededelen, dat „het gesprek tussen bestuursinstanties van de staat en van de kerk nog niet was afgesloten, maar toch tegen het eind van het verslagjaar tot constructieve resultaten en verhelderingen had geleid“.

Behalve dit publiceerde hij ook nog iets anders. Namelijk een bundeltje documenten over de controverse. Hoofdzakelijk bestaat dit bundeltje uit een brief van Karl Barth en het antwoord van Feldmann daarop.

De brief van Prof. Barth.

Barth zelf heeft, toen de stukken in Bern zo op het bord stonden, het initiatief genomen tot een persoonlijke bespreking met de Bernse Regierungsrat. Wie Barth kent en wie weet, op welke wijze men in Bazil dergelijke dingen pleegt aan te pakken, zal waardering hebben voor de persoonlijke noot, waarmee Barth het gesprek begon. Hij herinnerde namelijk aan oude relaties tussen hem en de familie Feldmann, want hij heeft als schooljongen nog bij de grootvader van zijn huidige tegenstander in de klas gezeten. Toen was de verhouding echter ook al ietwat gespannen; de jongens hebben het hun onderwijzer eenmaal zo lastig gemaakt, dat hij de gehele klas vervloekt heeft. Barth vraagt of nu deze vloek in vervulling zou gaan....? In Bazil kan men zo iets wel waarden.

Bern is echter een heel ander kanton. Wie de geschiedenis van Zwitserland leest, merkt iedere keer weer, dat men in Bern dergelijke grappen niet apprecieert. Daar trekt men te wapen en gaat zijn tegenstander te lijf. Vandaar, dat men „de soevereine hooghartige wijze“ (toe maar!) waarmee Barth zijn tegenstander benaderd zou hebben, hem zeer kwalijk neemt.

Hoe dan ook, op verzoek van Dr Feldmann heeft Barth in een zevental punten zijnerzijds de discussie geopend. Deze punten moge ik hier in vertaling volledig laten volgen (ik ontleen ze aan „Die Tat“ van 15 Augustus 1951).

Barth schrijft dan:

1) Is er niet een gemeenschappelijke (laat ons zeggen: christelijke, menselijke) bodem, waarop wij ons beiden bewust zouden moeten stellen, om daarvandaan vruchtbaar te kunnen spreken over hetgeen ons, terwijl wij beiden, U als Regierungsrat, ik als professor in de theologie, onze ambtstaak vervullen, van elkaar schijnt te scheiden?

2) Welke zijn de uitspraken of beslissingen, die de fundamenten van de Bernse, resp. Zwitserse staat bedreigen, waarvoor men zich in uw rayon op de door mij verdedigde theologie beroept? Wie deed dat? En in welke vorm gebeurde dat? Overschat U mijn invloed in Zwit-

meenschap“ aldaar een volkomen origineel-Bernse aangelegenheid en dat ik aan haar besluiten nimmer part noch deel had?

3) Aan welke uitspraken of beslissingen van een zich naar men zegt mij beroepende „richting“ hebt gedacht (pag. 6—9 van uw rapport) toen U zo nadrukkelijk hebt gesproken van hun heerschappij-, monopolie- en monopolie karakter, dat in tegenstelling tot het Bernse kerkrecht staan?

4) Is het U nog nooit overkomen dat U, zoals dat mij nu door communistische pers overkomen geprezen werd van een zijde, die onsympathiek is? Zoudt U het fair play beschouwen, als ik U gaan beoordelen in het licht van roem, die het „Rooms-Katholiek Kerkblad“ kort geleden voor U bleek te hebben?

5) Ik heb het in mijn toespraak de Berner Munster in 1949 genoemd om „een man van het maat van Jozef Stalin in één ac te noemen met de charlatans van Derde Rijk“. Mag ik U vragen welke menselijk recht U deze snede (pag. 9 van uw rapport) opvallend compliment aan Stalin de U verwante partijpers is daar zelfs een verheerlijking van St uit geworden) kunt noemen en als eerste bewijs van uw bewerk kunt geven voor de „duidelijk willende neutraliteit tegenover communisme, en het gebrek aan langstelling voor de vrije democratische fundamenten van onze staat waarvan U de U onsympathie richting beschuldigt?

6) Geldt voor de Bernse kerk anders als voor iedere regionale, nationale of ook confessionele kerkgemeenschap: dat haar eerste en slissende taak daarin bestaat, hier daar, zus of zo, kerk van Jezus Christus te zijn? Wat doet eigenlijk directeur van het departement van eredienst in Bern, wanneer hij niet de Synodale Commissie, maar hij! — de Dienaar des Goddelijks Woords voor zijn inwijding Bijbel in de hand drukt? Zo gebiedt de tenminste in mijn tijd, 1949. Kan deze directeur hem dan later leen maar als de jaloerse advocaat van de staat ontmoeten? Moet hij zelf al niet begrijpen, dat juist uit de Bijbel spanningen tussen kerkelijke verkondiging en praktijk en de door de staat of zijn bestuurs aangehangen beschouwingen strevingen mogelijk kunnen worden en dan in geen geval door uitroep van wrevel van de zijde der bestuursders kunnen worden weggenomen?

7) U zegt (bladzijde 1 van uw rapport), dat de Evangelisch-Gereformeerde, de Rooms-Katholieke en Oud-Katholieke Kerk de staat in principe gelijk staan. Terwijl U bekend zal zijn, dat de R.K. Kerk zichzelf voor de „alleenzigmalige“ houdt en dat iedere keer van duidelijk uitsprekt. Zoudt U dan niet kunnen begrijpen, dat er ook de Evangelisch-Gereformeerde Kerk een „richting“ zou kunnen en, als anderszins, misschien zelfs zou moeten zijn, die ten aanzien van „gereformeerde grondslag“ (pag. 1 van uw rapport) iets bepaalds looft (en niet slechts „meent“!). Zij door andere „richtingen“ impliciet en expliciet hoort loochenen, zo zij daarmee wel in verhouding tot Bernse staat, maar niet als een C/

Felle polemiek in de Zwitserse pers naar aanleiding van Barth's houding in de tegenstelling Oost—West.

Voor mij ligt een stapel kranten en krantenknipsels, mij van bevriende tijde welwillend ter beschikking gesteld, die allemaal één onderwerp betreffen: de controverse tussen Dr Markus Feldmann, Regierungsrat van het Kanton Bern en als zodanig hoofd van het departement van onderwijs en eredienst, en Prof. Karl Barth. De „Basler Nachrichten“, de Zürichse „Tat“, de „Tages-Anzeiger für Stadt und Kanton Zürich“, de „Appenzeller Zeitung“, de „Luzerner Neueste Nachrichten“ hebben er in de Augustusweken vele kolommen aan gewijd; in Frans-Zwitserland hebben de „Tribune de Genève“ en „La Nation“ uit Lausanne zich verwardigd aan deze Duits-Zwitserse discussie enige aandacht te schenken; buiten de grenzen van Zwitserland gaf het Münchense blad „Die neue Zeitung“ (R.K.?) een fel artikel over „Die geistige Heimat der falschen Brückenbauer“. Hoewel ik zeker niet over alles de beschikking heb, wat daarover in de laatste weken verschenen is, ligt er zo langzamerhand toch voldoende op mijn schrijftafel om een overzicht te kunnen geven; ik mag aannemen, dat de lezers van „In de Waagschaal“ hiervoor voldoende belangstelling zullen hebben om er de kolommen van ons blad voor in beslag te mogen nemen.

Allerlei particuliere vijandigheidjes tegen Barth, die bij deze gelegenheid juistig de ronde doen, gaan we maar voorbij. Wat dat betreft is Zwitserland al net als Nederland. Wie er behoefte aan heeft Barth als wegbereider van het nationaal-socialisme te typeren, bewijst daarmee alleen maar dat hij over geen goede encyclopaedie beschikt, om over zijn eigen kennis van het onderwerp, waar hij over schrijft, maar helemaal te zwijgen. Het merendeel der scribenten — theologen en niet-theologen, voor- en tegenstanders van Barth — toont beter op de hoogte te zijn, over wien zij het eigenlijk hebben.

De discussie is begonnen met een opmerking van Dr Feldmann in het jaarverslag van het kerkelijk bureau over 1949 (dat in Mei 1950 uitkwam), dat „verschillende uitingen van geziene figuren der landskerk en van buitenkantonaal kerken over de gebeurtenissen in de volksdemocratieën zowel als de reactie, die daarop loskwam, aanduidingen vormden, dat in bepaalde kerkelijke kringen weinig belangstelling voor onze democratische staatsvorm bestaat. Vandaar, dat de vraag aan de orde kwam, of het voortduren van het Bernse staatskerksysteem nog wel enige zin kon hebben“.

Deze uiting in het jaarverslag lokte vanzelfsprekend bij de behandeling van het regeringsverslag van de Grote Raad in September 1950 vragen uit. Of Dr Feldmann precies zou willen mededelen, wat hij met deze zinnen eigenlijk bedoelde. Het antwoord betrof twee punten. Enerzijds ging het over de kerkelijke toleran-

tie. In Bern is nog altijd de laatste wijsheid, dat de kerk geen algemeen bindende geloofsbelijdenis behoort te hebben en dat alle Evangelische gelovigen tot haar gerekend dienen te worden. Ieder mag geloven en belijden wat hij wil, mits hij een ander maar volkomen vrij wil laten ook het tegendeel voor Bijbelse en reformatische waarheid uit te geven. De staat dient in verzet te komen, wanneer binnen de kerk bepaalde kringen menen het monopolie der Christelijke wijsheid in pacht te hebben. Wie de Zwitserse, met name de Bernse verhoudingen ook maar een heel klein beetje kent, begrijpt wie met deze intolerante, veel te orthodoxe belijders bedoeld worden. Dat zijn natuurlijk de dialectische theologen, de leerlingen en medestanders van Karl Barth. Of men in diens onmiddellijke nabijheid een beetje bijziend is in geestelijk opzicht, of dat het aan iets anders ligt, kan ik niet beoordelen, maar het is nu eenmaal een feit, dat men in Zwitserland Barth veel te orthodox vindt. De opvatting, dat Barth eigenlijk een verkapt vrijzinnige zou zijn, komt daar niet voor; dat is meer een specialiteit van de Nederlandse theologische keuken.

Het tweede bezwaar tegen Barth en de zijnen betrof de politiek. Hier is Barths op de Bernse „Kirchensonntag“ — 6 Februari 1949 — gehouden preek „Die Kirche zwischen Ost und West“ aan de orde. Daarin zou Barth op een veel te positieve wijze over Rusland gesproken hebben, ja zelfs Stalin op een manier in de hoogte hebben gestoken, die alleen maar door de Zwitserse communisten kon worden gewaardeerd. Dan verwijst Dr Feldmann naar een preek van Ds Fritz Leuenberger van Thun voor de Bernse Synode op 6 December 1950, waarin deze de Bernse Evangelisch-Gereformeerde Kerk op opvallende wijze naast volk en staat zou hebben gesteld, ja zelfs zou hebben beweerd, dat het er voor de kerk van Jezus Christus weinig op aan komt of zij in Amerika, Bern of Rusland moet leven. Veel waardering voor de leidinggevende figuren in het huidige Zwitserland was in deze preek niet te beluisteren geweest. In kerkpolitiek opzicht klopt hier iets niet. De directeur van het kerkelijk bureau ziet het niet alleen als zijn taak om de belangen van de kerk bij de staat te behartigen (bijvoorbeeld door nieuwe predikantstraktementen aan te vragen), maar evenzeer om bij de kerk de belangen van de regering naar voren te brengen.

Deze uiteenzettingen werden door de Bernse Grote Raad met applaus begroet. De Grote Raad nam eenstemmig de volgende verklaring aan: „Wij aanvaarden vastbesloten en welbewust de verhouding van kerk en staat, die in onze staatswetten, onze wet op de kerkgenootschappen en de Bernse kerkorde is neergelegd; wij handhaven en waarderen de daar omschreven plichten en vrijheden en wij letten op de daar getrokken grenzen. Wij zijn niet voornemens een verandering van deze wettelijk vastgelegde verhouding ter

hand te nemen.“ Deze verklaring van de Bernse Grote Raad werd door het kerkbestuur van de Landeskirche eenstemmig geaccepteerd. Het fundament voor een constructief gesprek over de nog open vragen, om bij wederzijdse goede wil tot een oplossing te komen, achtte Dr Feldmann hiermee gegeven.

Hij kan dan ook in zijn jaarverslag over 1950 mededelen, dat „het gesprek tussen bestuursinstanties van de staat en van de kerk nog niet was afgesloten, maar toch tegen het eind van het verslagjaar tot constructieve resultaten en verhelderingen had geleid“.

Behalve dit publiceerde hij ook nog iets anders. Namelijk een bundeltje documenten over de controverse. Hoofdzakelijk bestaat dit bundeltje uit een brief van Karl Barth en het antwoord van Feldmann daarop.

De brief van Prof. Barth.

Barth zelf heeft, toen de stukken in Bern zo op het bord stonden, het initiatief genomen tot een persoonlijke bespreking met de Bernse Regierungsrat. Wie Barth kent en wie weet, op welke wijze men in Basel dergelijke dingen pleegt aan te pakken, zal waardering hebben voor de persoonlijke noot, waarmee Barth het gesprek begon. Hij herinnerde namelijk aan oude relaties tussen hem en de familie Feldmann, want hij heeft als schooljongen nog bij de grootvader van zijn huidige tegenstander in de klas gezeten. Toen was de verhouding echter ook al ietwat gespannen; de jongens hebben het hun onderwijzer eenmaal zo lastig gemaakt, dat hij de gehele klas vervloekt heeft. Barth vraagt of nu deze vloek in vervulling zou gaan...? In Basel kan men zo iets wel waarden.

Bern is echter een heel ander kanton. Wie de geschiedenis van Zwitserland leest, merkt iedere keer weer, dat men in Bern dergelijke grappen niet apprecieert. Daar trekt men te wapen en gaat zijn tegenstander te lijf. Vandaar, dat men „de souverain-hooghartige wijze“ (toe maar!) waarmee Barth zijn tegenstander benaderd zou hebben, hem zeer kwalijk neemt.

Hoe dan ook, op verzoek van Dr Feldmann heeft Barth in een zevental punten zijnerzijds de discussie geopend. Deze punten moge ik hier in vertaling volledig laten volgen (ik ontleen ze aan „Die Tat“ van 15 Augustus 1951).

Barth schrijft dan:

1) Is er niet een gemeenschappelijke (laat ons zeggen: christelijke, menselijke) bodem, waarop wij ons beiden bewust zouden moeten stellen, om daarvandaan vruchtbaar te kunnen spreken over hetgeen ons, terwijl wij beiden, U als Regierungsrat, ik als professor in de theologie, onze ambtstaak vervullen, van elkaar schijnt te scheiden?

2) Welke zijn de uitspraken of beslissingen, die de fundamente van de Bernse, resp. Zwitserse staat bedreigen, waarvoor men zich in uw rayon op de door mij verdedigde theologie beroept? Wie deed dat? En in welke vorm gebeurde dat? Overschat U mijn invloed in Zwit-

meenschap“ aldaar een volkomen origineel-Bernse aangelegenheid is en dat ik aan haar besluiten nimmer part noch deel had?

3) Aan welke uitspraken of beslissingen van een zich naar men zegt op mij beroepende „richting“ hebt U gedacht (pag. 6—9 van uw rapport) toen U zo nadrukkelijk hebt gesproken van hun heerschappij-, macht- en monopolie karakter, dat in tegenstelling tot het Bernse kerkrecht zou staan?

4) Is het U nog nooit overkomen, dat U, zoals dat mij nu door de communistische pers overkomen is, geprezen werd van een zijde, die U onsympathiek is? Zoudt U het als fair play beschouwen, als ik U zou gaan beoordelen in het licht van de roem, die het „Rooms-Katholieke Kerkblad“ kort geleden voor U over bleek te hebben?

5) Ik heb het in mijn toespraak in de Berner Munster in 1949 onzin genoemd om „een man van het formaat van Jozef Stalin in één adem te noemen met de charlatans van het Derde Rijk“. Mag ik U vragen met welk menselijk recht U deze zinsnede (pag. 9 van uw rapport) een opvallend compliment aan Stalin (in de U verwante partijpers is daar dan zelfs een verheerlijking van Stalin uit geworden) kunt noemen en haar als eerste bewijs van uw bewering kunt geven voor de „duidelijk welwillende neutraliteit tegenover het communisme, en het gebrek aan belangstelling voor de vrije democratische fundamente van onze staat“, waarvan U de U onsympathieke richting beschuldigt?

6) Geldt voor de Bernse kerk iets anders als voor iedere regionale, nationale of ook confessionele kerk-gemeenschap: dat haar eerste en beslissende taak daarin bestaat, hier of daar, zus of zo, kerk van Jezus Christus te zijn? Wat doet eigenlijk de directeur van het departement voor eredienst in Bern, wanneer hij — niet de Synodale Commissie, maar hij! — de Dienaar des Goddelijken Woords voor zijn inwijding de Bijbel in de hand drukt? Zo gebeurde het tenminste in mijn tijd, 1908. Kan deze directeur hem dan later alleen maar als de jaloerse advocaat van de staat ontmoeten? Moet hij dan zelf al niet begrijpen, dat juist vanuit de Bijbel spanningen tussen de kerkelijke verkondiging en praktijk en de door de staat of zijn bestuurders aangehangen beschouwingen en strevingen mogelijk kunnen worden en dan in geen geval door uitingen van wrevel van de zijde der bestuurders kunnen worden weggenomen?

7) U zegt (bladzijde 1 van uw rapport), dat de Evangelisch-Gereformeerde, de Rooms-Katholieke en de Oud-Katholieke Kerk de staat Bern in principe gelijk staan. Terwijl het U bekend zal zijn, dat de R.K. Kerk zichzelf voor de „alleenzaligmakende“ houdt en dat iedere keer weer duidelijk uitspreekt. Zoudt U dan ook niet kunnen begrijpen, dat er ook in de Evangelisch-Gereformeerde Kerk een „richting“ zou kunnen en, Bijbels gezien, misschien zelfs zou moeten zijn, die ten aanzien van de „gereformeerde grondslag“ (pag. 8 van uw rapport) iets bepaalds gelooft (en niet slechts „meent“!), dat zij door andere „richtingen“ impliciet en expliciet hoort loochenen, zo dat zij daarmee wel in verhouding tot de Bernse staat, maar niet als een Chris-

telijke kerk, gemeenschap kan hebben? Heeft de „tolerantie” niet zelfs in de democratische staat haar welomschreven grenzen? Kunt U als haar vertegenwoordiger, zich er tegen verzetten, dat (eventueel met nog veel hoger recht) een bepaalde, geestelijke, theologische intolerantie in de kerk zou kunnen worden vertegenwoordigd, dat op het een of andere plekje in de staatskerk (juist met het oog op haar „gereformeerde grondslag”) een duidelijk ja en een duidelijk neen, uitgesproken en — steeds binnen het kader van de staatskerk — natuurlijk ook in praktijk gebracht zou mogen worden?

Het antwoord van Dr Feldmann

Op deze 7 vragen volgde een lange, 39 pagina's tellende brief van de zijde van de Bernse Kirchendirektor. Een brief, die in verschillende kranten zeer wordt geprezen vanwege de heldere en duidelijke manier, waarop de zaken gesteld worden. Maar die anderzijds ook door schrijvers, die nadrukkelijk verklaren, dat zij geenszins tot de Barthianen behoren, als „ongelukkig van toon” wordt gequalificeerd.

Ook uit het antwoord van Dr Feldmann mogen enige passages worden geciteerd, eveneens uit „Die Tat” (16 Aug. 1951).

Feldmann schrijft:

...de bewoordingen van uw brief van 26 September 1950 aan ondergetekende tonen met een duidelijkheid, die voor geen misverstand vatbaar is, onder punt 7, dat U de bindende omschrijving, wat een Christelijke kerk en een Christelijke gemeenschap zijn, zelf meent te mogen geven. Uw verholde afwijzing van de tolerantie, uw onverhuld aanvragen der geestelijke, theologische intolerantie, zegt hier alles wat nodig is. Deze geestelijke, theologische intolerantie binnen de Evangelisch-Gereformeerde Landskerk is nu echter onverenigbaar met de zin en de letter van de Bernse Wet op de Kerkgenootschappen, aan welke bepalingen de Bernse Evangelisch-Gereformeerde Landskerk (die overigens geen staatskerk is, zoals U meent) zich heeft te houden. Uw opvatting heeft als praktisch gevolg, dat aan ieder, die het Christendom belijdt zonder uw theologie te accepteren, de Christelijke gezindheid bestreden en hij uit de Ev.-Ger. Landskerk uitgeworpen moet worden. Maar dat kan nooit met de plaats en de taak van een Ev.-Ger. Landskerk in een naar de maatstaven der vrijheid opgebouwde volksstaat in overeenstemming zijn. Om autoritatief uit te maken wat christelijk is en wat niet, voor de gehele Gereformeerde Kerk, dat is niet uw recht. Geen kerk is identiek met het gehele Christendom en het Evangelie is niet hetzelfde als de theologie, zelfs wanneer dat de Uwe zou zijn... Dr Feldmann gaat dan nader in op Barths rede in de Bernse Munster, betoogt dat men op een Zwitserse manier het communisme kan afwijzen, zonder het Amerikanisme in de armen te lopen, en betoogt dan:

Uw oproep tot de kerken om tegenover het communisme op geen enkele manier partij te kiezen, houdt toch eenvoudig dit in, dat de kerk iedere positiekeuze tegenover het communisme achterwege zal laten en minstens zich van een Zwitsers afweerfront tegen het communisme zal distantiëren en voor een dergelijk afweerfront geen belangstelling zal hebben.

om de dictator in het Oosten zo gunstig te onderscheiden van de dictator in het Noorden, als U geen verlangen had naar een reverentie voor de dictator in het Oosten?

Is het verlangen naar een oplossing van de sociale problemen in het Oosten werkelijk zoveel sterker dan in het Westen, zoals U het voorstelt? Als dat zo zou wezen, waarom heeft men dan in het Westen de vrijheid tot sociale critiek, ook tegenover de eigen staat, terwijl in het Oosten deze vrijheid volkomen onderdrukt wordt?

Geloof U werkelijk, dat de Zwitserse „Sozialstaat”, in zijn huidige toestand, in zijn principiële sociale instelling en in zijn praktische sociale prestaties deze minachting en verwerping in het licht der waarheid ook werkelijk verdient? Zijn de resultaten der Zwitserse sociale politiek van de laatste dertig jaar werkelijk het uitvloeisel van een „door en door verdorven denken en willen”, van de „inhumaniteit van onze bedoelingen”, resultaten niet alleen van „harde daden”, maar van een „verhard hart”, zoals U het voorstelt? Of zijn het niet veelmeer de resultaten van onze energie in de arbeid om de sociale vraagstukken tot een oplossing te brengen, waarvoor U echter alleen het Rusland van Stalin wilt prijzen, ons echter slechts wilt bestraffen?... Ik laat de vraag open, of en in welke mate dit gedesinteresseerd-zijn soms samenhangt met een grondtrek van Uw theologie, die, wanneer ik haar goed begrijp, de mens in beginsel niets goeds toevertrouwt, maar hem als verworpen, door en door verdorven en verloren beschouwt. Dan mag en moet eens door een representant van een democratische staat worden gezegd: Met mensen, die zich iedere dag opnieuw hun absolute minderwaardigheid en nietswaardigheid, hun afgrond-diepe verdorvenheid en hopeloze verlorenheid zwart op wit laten geven, bouwt en leidt men geen democratie; de vrije staatsvorm is er op aangewezen om een beroep te doen op de goede krachten in de mens: met de principiële gerschatting van de mens, met de loochening van zijn goede wil schept men „mensenmateriaal” voor de dictatuur en geen dragers der democratie...

Tot zover het citaat uit de antwoord-brief van Dr Feldmann.

Waar gaat het om in deze strijd?

Op dit antwoord heeft Barth gereageerd door aan Dr Feldmann mede te delen, dat hij zijn verzoek om een persoonlijke bespreking in trekt, daar hem uit deze brief wel duidelijk geworden was, dat de vooronderstellingen voor een vruchtbaar gesprek helaas niet aanwezig waren. Dit abrupte einde van het debat wordt vrijwel door alle bladen betreurd. Al wordt van verschillende zijden toegegeven, dat de toon, waarop Dr Feldmann de discussie gevoerd heeft, daar toch wel een begrijpelijke verklaring voor geeft.

Men doet ook niet wijs verschillende referaten van Barth uit de laatste jaren als zijn tegenwoordige positie te laten gelden. Het meeste recht had men, wanneer men dit deed met „Christengemeinde und Bürgergemeinde” (1946), dat de verhouding van kerk en staat principieel stelt. Maar Barths Dokumente einer Ungarnreise, die in 1948 onder de titel „Christliche Gemeinde im Wechsel der Staatsordnungen” uit-

zwischen Ost und West”, dat in 1949 verscheen, gaan volkomen in op de situatie van die omstandigheden en zoeken voorzichtig tastend de juiste weg in het geloof te gaan. Men kan in allerlei opzichten niet ontkennen, dat bijvoorbeeld wat Hongarije betreft, 1948 en 1951 niet geheel hetzelfde zijn. Op dezelfde wijze als Barth in 1933 anders, bescheidener, terughoudender over de politieke problemen van het nationaal-socialisme gesproken heeft dan in 1938 en de daarop volgende jaren, eenvoudig omdat de situatie anders was en allerlei wat in 1933 nog sluimerde, was ontwaakt, op dezelfde wijze mag men verwachten, dat een woord van Barth over de politieke aspecten van de Hongaarse verhoudingen er in 1951 anders uit zal zien dan een advies inzake de kerkelijke koers in 1948. Als er één ding is, dat we zo langzamerhand van Barth mogen hebben begrepen, dan toch wel dit, dat hij nooit bereid is om een actueel woord te spreken, dat tegelijk voor alle tijden bestemd is. Wie dit niet heeft verstaan, staat bij Barth altijd weer voor de meest opvallende verrassingen; wie hierop leerde letten kan niet anders dan telkens weer de innerlijke consequentie en logica van op het eerste gezicht tegenstrijdige uitingen in een nieuwe situatie bewonderen. Daarom geloof ik, dat brochures uit 1948 en 1949 blijvende waarde hebben om ons te leren hoe we het probleem moeten aanpakken, maar in de oplossing, die Barth toen gaf, nu alweer „van gisteren” geworden zijn. Wie weten wil hoe Barth over de actuele problemen van de Zwitserse neutraliteit denkt moet dan ook niet „Die Kirche zwischen Ost und West”, maar het kort geleden verschenen III, 4 van zijn Kirchliche Dogmatik ter hand nemen. In de Zwitserse pers is daar door zijn geestverwanten dan ook al dadelijk op gewezen. Wat Barth daar over de oorlog, over de Zwitserse neutraliteit en zijn ongereserveerde aanvaarding daarvan, over de defensieve bewapening tegen eventuele aanranders zegt, zou Dr Feldmann op dit punt volledig gerust kunnen stellen. En misschien ook al te dordrieste Barthianen tot de orde kunnen roepen. Van verschillende zijden is er dan ook op gewezen, dat men het niet bijzonder waardeert, dat Feldmann hem onsympathieke uitingen van Barthianen zo oncritisch Barth zelf in de schoenen heeft geschoven.

De strijd tussen Barth en Feldmann wordt door sommige bladen ook met wat anders in verband gebracht. Dr Feldmann, nu nog Regierungsrat van het kanton Bern, schijnt de aangewezen opvolger van Bundesrat von Steiger, die aan het eind van dit jaar zijn loopbaan zou wensen te beëindigen. Men krijgt de indruk, dat in Zwitserse kringen de theologische activiteit van de Bernse Kirchendirektor ook wel aan het verlangen toegeschreven wordt om aan heel Zwitserland nog eens goed duidelijk te maken hoe positief hij de 19de-eeuwse beginselen van liberalisme en democratie wenst aan te hangen en te verdedigen.

Want de achtergrond van deze strijd is toch wel heel duidelijk de theologische controverse van de 19de en de 20ste eeuw. Met name „Bern” en de daar gevestigde theologische faculteit gelden als kampioenen van een vrijzinnigheid van 19de-eeuws

land door velen niet meer verdedigd worden.

Wie de beschouwingen van Dr Feldmann over de belijdenis der kerk leest, denkt aan een andere „Kirchendirektor”, aan Jacobus Didericus Janssen, de man-achterde-schermen van 1816 terug. Dr Feldmann is in geheel Zwitserland bekend als de man, die zich met alle kracht verzet heeft tegen het christelijk karakter van de Bernse staatsschool (en dat is in Zwitserland, waar het bijzonder onderwijs in onze vorm onbekend is, de enige school). Ook hier wanen we ons geheel en al in de 19de eeuw. Wie de Zwitserse verhoudingen op dit punt ook maar een heel klein beetje kent, begrijpt Barths strijd ineens een stuk beter. Hij kan het zelfs niet laten om — bien étonné..., inderdaad — telkens aan Kuypers en zijn strijd met het 19de-eeuwse liberalisme en modernisme te denken.

Wanneer ik de tegenstelling herleid tot het verschil van de 19de en de 20ste eeuw, heb ik het wezenlijke natuurlijk nog niet gezegd. Wie het slot van het citaat, dat ik van Feldmann gaf, overweegt, ontdekt duidelijk, dat het hier gaat om de vraag: Bijbelse of natuurlijke theologie? Openbaringstheologie of rationalisme? Verschillende schrijvers in de Zwitserse kranten vestigen er dan ook de aandacht op, dat het slot van Feldmanns beschouwingen zich niet zozeer tegen Barths theologie, als wel tegen de Bijbel zelf keert. Dat hier niet alleen het Barthianisme, maar en passant ook de Bijbelse prediking van zonde en genade wordt afgewezen. En daarbij wordt ook de vraag gesteld, wie, toen het er op aankwam de grondleggers van onze huidige democratische staten zijn geweest: de mannen van de natuurlijke theologie? Of de belijders van het sola fide, sola gratia, soli Deo gloria?

A. J. Bronkhorst.

BERICHTEN

CONGRES AMATEURTONEEL

Op Vrijdag 12 en Zaterdag 13 October a.s. organiseert de A.M.V.J. te Amsterdam een bijeenkomst voor allen, die geïnteresseerd zijn bij amateurtoneel, poppenspel of theater. Vrijdagavond 8 uur houdt Prof. Dr L. J. van Holk een referaat over „De dieptemaat der dramatische kunst”. Zaterdagmorgen: discussie in secties. Zaterdagmiddag: plenaire zitting. Zaterdagavond: demonstraties van amateurtoneel. Kosten f 1.—. Opgave aan het secretariaat: A.M.V.J.-gebouw, Leidsebosje, Amsterdam (W.).

ARTSENCONFERENTIE

Derde artsenconferentie in het N.H. Vormingscentrum „Den Alerdinck” te Heino op Zaterdag 20 en Zondag 21 October a.s., onder leiding van Prof. Dr E. L. Smelik. Spreker Dr J. H. v. d. Berg, Utrecht.

Onderwerp:

„Psychologische beschouwingen over leven en dood”.

Evenals vorige keren zijn ook nu de doktersvrouwen hartelijk welkom. De kosten voor deelname bedragen f 7.50 per persoon.

Men geve zich ten spoedigste op bij: Directie „Den Alerdinck”, post

ijke kerk, gemeenschap kan hebben? Heeft de „tolerantie” niet zelfs de democratische staat haar wel-schreven grenzen? Kunt U als ar vertegenwoordiger, zich er en verzetten, dat (eventueel met y veel hoger recht) een bepaalde, estelijke, theologische intolerantie de kerk zou kunnen worden ver-enwoordigd, dat op het een of lere plekje in de staatskerk (juist t het oog op haar „gereformeerde ndslag”) een duidelijk ja en een delijk neen, uitgesproken en — eds binnen het kader van de atskerk — natuurlijk ook in prak-gebracht zou mogen worden?

antwoord van Dr Feldmann

deze 7 vragen volgde een lange, pagina's tellende brief van de e van de Bernse Kirchendirektor. n brief, die in verschillende kran-zeer wordt geprezen vanwege de dere en duidelijke manier, waarop zaken gesteld worden. Maar die erzijds ook door schrijvers, nadrukkelijk verklaren, dat zij nszins tot de Barthianen be-en, als „ongelukkig van toon” dt gequalificeerd.

ik uit het antwoord van Dr Feld-mann mogen enige passages wor-geciteerd, eveneens uit „Die t” (16 Aug. 1951).

dmann schrijft:

de bewoordingen van uw brief 26 September 1950 aan onder-ekende tonen met een duidelijk-d, die voor geen misverstand paar is, onder punt 7, dat U de dende omschrijving, wat een istelijke kerk en een Christelijke eenschap zijn, zelf meent te mo-geven. Uw verholde afwijzing de tolerantie, uw onverhuld aan-eden der geestelijke, theologische llerantie, zegt hier alles wat nodig Deze geestelijke, theologische in-rantie binnen de Evangelisch-reformeerde Landskerk is nu ech-onverenigbaar met de zin en de er van de Bernse Wet op de kgenootschappen, aan welker be-ingen de Bernse Evangelisch-Ge-rmeerde Landskerk (die overi-s geen staatskerk is, zoals U nt) zich heeft te houden. Uw op-ning heeft als praktisch gevolg, aan ieder, die het Christendom dt zonder uw theologie te accep-n, de Christelijke gezindheid be-den en hij uit de Ev.-Ger. Lands-uitgeworpen moet worden. ar dat kan nooit met de plaats en aak van een Ev.-Ger. Landskerk en naar de maatstaven der vrij-opgebouwde volksstaat in over-stemming zijn. Om autoritatief te maken wat christelijk is en niet, voor de gehele Gerefor-rde Kerk, dat is niet uw recht. n kerk is identiek met het ge-Christendom en het Evangelie niet hetzelfde als de theologie, e wanneer dat de Uwe zou zijn... Feldmann gaat dan nader in op hs rede in de Bernse Munster, ogt dat men op een Zwitserse hier het communisme kan afwij-zonder het Amerikanisme in de en te lopen, en betoogt dan: oproep tot de kerken om tegen- het communisme op geen enkele ier partij te kiezen, houdt toch oudig dit in, dat de kerk iedere tiekeuze tegenover het com-isme achterwege zal laten en stens zich van een Zwitsers af-front tegen het communisme zal ntieren en voor een dergelijk rfront geen belangstelling zal en.

ke reden hebt U kunnen hebbe-

om de dictator in het Oosten zo gun-stig te onderscheiden van de dicta-tor in het Noorden, als U geen ver-langen had naar een reverentie voor de dictator in het Oosten?

Is het verlangen naar een oplossing van de sociale problemen in het Oos-ten werkelijk zoveel sterker dan in het Westen, zoals U het voorstelt? Als dat zo zou wezen, waarom heeft men dan in het Westen de vrijheid tot sociale critiek, ook tegenover de eigen staat, terwijl in het Oosten deze vrijheid volkomen onderdrukt wordt?

Geloof U werkelijk, dat de Zwit-serse „Sozialstaat”, in zijn huidige toestand, in zijn principiële sociale instelling en in zijn praktische sociale prestaties deze minachting en ver-werping in het licht der waarheid ook werkelijk verdient? Zijn de re-sultaten der Zwitserse sociale politi-ek van de laatste dertig jaar wer-kelijk het uitvloeisel van een „door en door verdorven denken en willen”, van de „inhumaniteit van onze be-doelingen”, resultaten niet alleen van „harde daden”, maar van een „ver-hard hart”, zoals U het voorstelt? Of zijn het niet veelmeer de resul-taten van onze energie in de arbeid om de sociale vraagstukken tot een oplossing te brengen, waarvoor U echter alleen het Rusland van Stalin wilt prijzen, ons echter slechts wilt bestraffen?...

Ik laat de vraag open, of en in welke mate dit gedesinteresseerd-zijn soms samenhangt met een grondtrek van Uw theologie, die, wanneer ik haar goed begrijp, de mens in beginsel niets goeds toevertrouwt, maar hem als verworpen, door en door verdor-ven en verloren beschouwt. Dan mag en moet eens door een representant van een democratische staat worden gezegd: Met mensen, die zich iedere dag opnieuw hun absolute minder-waardigheid en nietswaardigheid, hun afgrond-diepe verdorvenheid en hopeloze verlorenheid zwart op wit laten geven, bouwt en leidt men geen democratie; de vrije staats-vorm is er op aangewezen om een beroep te doen op de goede krachten in de mens: met de principiële ge-ringschatting van de mens, met de loochening van zijn goede wil schept men „mensenmateriaal” voor de dic-tatuur en geen dragers der demo-cratie:...

Tot zover het citaat uit de antwoord-brief van Dr Feldmann.

Waar gaat het om in deze strijd?

Op dit antwoord heeft Barth ge-reageerd door aan Dr Feldmann mede te delen, dat hij zijn verzoek om een persoonlijke bespreking in-trekt, daar hem uit deze brief wel duidelijk geworden was, dat de voor-onderstellingen voor een vruchtbaar gesprek helaas niet aanwezig wa-ren. Dit abrupte einde van het debat wordt vrijwel door alle bladen be-treurd. Al wordt van verschillende zijden toegegeven, dat de toon, waar-op Dr Feldmann de discussie ge-voerd heeft, daar toch wel een be-grijpelijke verklaring voor geeft.

Men doet ook niet wijs verschillende referaten van Barth uit de laatste jaren als zijn tegenwoordige positie te laten gelden. Het meeste recht had men, wanneer men dit deed met „Christengemeinde und Bürger-gemeinde” (1946), dat de verhou-ding van kerk en staat principiël stelt. Maar Barths Dokumente einer Ungarnreise, die in 1948 onder de titel „Christliche Gemeinde im Wechsel der Staatsordnungen” uit- en zijn. Die Kirche

zwischen Ost und West”, dat in 1949 verscheen, gaan volkomen in op de situatie van die omstandig-heden en zoeken voorzichtig tastend de juiste weg in het geloof te gaan. Men kan in allerlei opzichten niet ontkennen, dat bijvoorbeeld wat Hongarije betreft, 1948 en 1951 niet geheel hetzelfde zijn. Op de-zelfde wijze als Barth in 1933 anders, bescheidener, terughouden-der over de politieke problemen van het nationaal-socialisme gesproken heeft dan in 1938 en de daarop volgende jaren, eenvoudig omdat de situatie anders was en allerlei wat in 1933 nog sluimerde, was ont-waakt, op dezelfde wijze mag men verwachten, dat een woord van Barth over de politieke aspecten van de Hongaarse verhoudingen er in 1951 anders uit zal zien dan een advies inzake de kerkelijke koers in 1948. Als er één ding is, dat we zo langzamerhand van Barth mogen hebben begrepen, dan toch wel dit, dat hij nooit bereid is om een ac-tueel woord te spreken, dat tegelijk voor alle tijden bestemd is. Wie dit niet heeft verstaan, staat bij Barth altijd weer voor de meest opvallende verrassingen; wie hierop leerde let-ten kan niet anders dan telkens weer de innerlijke consequentie en logica van op het eerste gezicht tegen-strijdige uitingen in een nieuwe situatie bewonderen. Daarom ge-loof ik, dat brochures uit 1948 en 1949 blijvende waarde hebben om ons te leren hoe we het probleem moeten aanpakken, maar in de op-lossing, die Barth toen gaf, nu al-weer „van gisteren” geworden zijn. Wie weten wil hoe Barth over de actuele problemen van de Zwitserse neutraliteit denkt moet dan ook niet „Die Kirche zwischen Ost und West”, maar het kort geleden ver-schenen III, 4 van zijn Kirchliche Dogmatik ter hand nemen. In de Zwitserse pers is daar door zijn geestverwanten dan ook al dadelijk op gewezen. Wat Barth daar over de oorlog, over de Zwitserse neu-traliteit en zijn ongereserveerde aanvaarding daarvan, over de defen-sieve bewapening tegen eventuele aanraders zegt, zou Dr Feldmann op dit punt volledig gerust kunnen stellen. En misschien ook al te dol-drieste Barthianen tot de orde kun-en roepen. Van verschillende zijden is er dan ook op gewezen, dat men het niet bijzonder waardeert, dat Feldmann hem onsympathieke uitin-gen van Barthianen zo oncritisch Barth zelf in de schoenen heeft ge-schoven.

De strijd tussen Barth en Feldmann wordt door sommige bladen ook met wat anders in verband gebracht. Dr Feldmann, nu nog Regierungs-rat van het kanton Bern, schijnt de aangewezen opvolger van Bundes-rat von Steiger, die aan het eind van dit jaar zijn loopbaan zou wensen te beëindigen. Men krijgt de indruk, dat in Zwitserse kringen de theolo-gische activiteit van de Bernse Kirchendirektor ook wel aan het verlangen toegeschreven wordt om aan heel Zwitserland nog eens goed duidelijk te maken hoe positief hij de 19de-eeuwse beginselen van libe-ralisme en democratie wenst aan te hangen en te verdedigen.

Want de achtergrond van deze strijd is toch wel heel duidelijk de theolo-gische controverse van de 19de en de 20ste eeuw. Met name „Bern” en de daar gevestigde theologische faculteit gelden als kampioenen van een vrijzinnigheid van 19de-eeuws type, zoals die bijvoorbeeld in ons

land door velen niet meer verdedigd worden.

Wie de beschouwingen van Dr Feldmann over de belijdenis der kerk leest, denkt aan een an-dere „Kirchendirektor”, aan Jacobus Didericus Janssen, de man-achter-de-schermen van 1816 terug. Dr Feldmann is in geheel Zwitserland bekend als de man, die zich met alle kracht verzet heeft tegen het christelijk karakter van de Bernse staatsschool (en dat is in Zwitser-land, waar het bijzonder onderwijs in onze vorm onbekend is, de enige school). Ook hier wanen we ons geheel en al in de 19de eeuw. Wie de Zwitserse verhoudingen op dit punt ook maar een heel klein beetje kent, begrijpt Barths strijd ineens een stuk beter. Hij kan het zelfs niet laten om — bien étonné...., inderdaad — telkens aan Kuyper en zijn strijd met het 19de-eeuwse liberalisme en mo-dernisme te denken.

Wanneer ik de tegenstelling her-leid tot het verschil van de 19de en de 20ste eeuw, heb ik het wezen-lijke natuurlijk nog niet gezegd. Wie het slot van het citaat, dat ik van Feldmann gaf, overweegt, ont-dekt duidelijk, dat het hier gaat om de vraag: Bijbelse of natuurlijke theologie? Openbaringstheologie of rationalisme? Verschillende schrij-vers in de Zwitserse kranten vestigen er dan ook de aandacht op, dat het slot van Feldmanns beschouwingen zich niet zozeer tegen Barths theolo-gie, als wel tegen de Bijbel zelf keert. Dat hier niet alleen het Bar-thianisme, maar en passant ook de Bijbelse prediking van zonde en ge-nade wordt afgewezen. En daarbij wordt ook de vraag gesteld, wie, toen het er op aankwam de grond-leggers van onze huidige democra-tische staten zijn geweest: de mannen van de natuurlijke theologie? Of de belijders van het sola fide, sola gra-tia, soli Deo gloria?

A. J. Bronkhorst.

BERICHTEN

CONGRES AMATEURTONEEL

Op Vrijdag 12 en Zaterdag 13 Oc-ber a.s. organiseert de A.M.V.J. te Amsterdam een bijeenkomst voor allen, die geïnteresseerd zijn bij amateurtoneel, poppenspel of theater. Vrijdagavond 8 uur houdt Prof. Dr L. J. van Holk een referaat over „De dieptemaat der dramatische kunst”. Zaterdagmorgen: discussie in secties. Zaterdagmiddag: ple-naire zitting. Zaterdagavond: de-monstraties van amateurtoncel. Kos-ten f 1.—. Opgave aan het secreta-riaat: A.M.V.J.-gebouw, Leidse-bosje, Amsterdam (W.).

ARTSENCONFERENTIE

Derde artsenconferentie in het N.H. Vormingscentrum „Den Alerdinck” te Heino op Zaterdag 20 en Zon-dag 21 October a.s., onder leiding van Prof. Dr E. L. Smelik. Spreker Dr J. H. v. d. Berg, Utrecht.

Onderwerp: „Psychologische beschouwingen over leven en dood”.

Evenals vorige keren zijn ook nu de doktersvrouwen hartelijk wel-kom. De kosten voor deelname be-dragen f 7.50 per persoon.

Men geve zich ten spoedigste op bij: Directie „Den Alerdinck”, post Laag Zuthem (Ov.).

omschreven grenzen? Kunt U als haar vertegenwoordiger, zich er tegen verzetten, dat (eventueel met nog veel hoger recht) een bepaalde, geestelijke, theologische intolerantie in de kerk zou kunnen worden vertegenwoordigd, dat op het een of andere plekje in de staatskerk (juist met het oog op haar „gereformeerde grondslag”) een duidelijk ja en een duidelijk neen, uitgesproken en — steeds binnen het kader van de staatskerk — natuurlijk ook in praktijk gebracht zou mogen worden?

Het antwoord van Dr Feldmann

Op deze 7 vragen volgde een lange, 39 pagina's tellende brief van de zijde van de Bernse Kirchendirektor. Een brief, die in verschillende kranten zeer wordt geprezen vanwege de heldere en duidelijke manier, waarop de zaken gesteld worden. Maar die anderzijds ook door schrijvers, die nadrukkelijk verklaren, dat zij geenszins tot de Barthianen behoren, als „ongelukkig van toon” wordt gequalificeerd.

Ook uit het antwoord van Dr Feldmann mogen enige passages worden geciteerd, eveneens uit „Die Tat” (16 Aug. 1951).

Feldmann schrijft:

....de bewoordingen van uw brief van 26 September 1950 aan ondergetekende tonen met een duidelijkheid, die voor geen misverstand vatbaar is, onder punt 7, dat U de bindende omschrijving, wat een Christelijke kerk en een Christelijke gemeenschap zijn, zelf meent te mogen geven. Uw verholde afwijzing van de tolerantie, uw onverhuld aanvaarden der geestelijke, theologische intolerantie, zegt hier alles wat nodig is. Deze geestelijke, theologische intolerantie binnen de Evangelisch-Gereformeerde Landskerk is nu echter onverenigbaar met de zin en de letter van de Bernse Wet op de Kerkgenootschappen, aan welke bepalingen de Bernse Evangelisch-Gereformeerde Landskerk (die overigens geen staatskerk is, zoals U meent) zich heeft te houden. Uw opvatting heeft als praktisch gevolg, dat aan ieder, die het Christendom belijdt zonder uw theologie te accepteren, de Christelijke gezindheid bestreden en hij uit de Ev.-Ger. Landskerk uitgeworpen moet worden. Maar dat kan nooit met de plaats en de taak van een Ev.-Ger. Landskerk in een naar de maatstaven der vrijheid opgebouwde volksstaat in overeenstemming zijn. Om autoritatief uit te maken wat christelijk is en wat niet, voor de gehele Gereformeerde Kerk, dat is niet uw recht. Geen kerk is identiek met het gehele Christendom en het Evangelie is niet hetzelfde als de theologie, zelfs wanneer dat de Uwe zou zijn... Dr Feldmann gaat dan nader in op Barths rede in de Bernse Munster, betoogt dat men op een Zwitserse manier het communisme kan afwijzen, zonder het Amerikanisme in de armen te lopen, en betoogt dan: Uw oproep tot de kerken om tegenover het communisme op geen enkele manier partij te kiezen, houdt toch eenvoudig dit in, dat de kerk iedere positiekeuze tegenover het communisme achterwege zal laten en minstens zich van een Zwitsers afweerfront tegen het communisme zal distantiëren en voor een dergelijk afweerfront geen belangstelling zal hebben.

Welke reden hebt U kunnen hebben

langen nad naar een teverente voor de dictator in het Oosten? Is het verlangen naar een oplossing van de sociale problemen in het Oosten werkelijk zoveel sterker dan in het Westen, zoals U het voorstelt? Als dat zo zou wezen, waarom heeft men dan in het Westen de vrijheid tot sociale critiek, ook tegenover de eigen staat, terwijl in het Oosten deze vrijheid volkomen onderdrukt wordt?

Geloof U werkelijk, dat de Zwitserse „Sozialstaat”, in zijn huidige toestand, in zijn principiële sociale instelling en in zijn praktische sociale prestaties deze minachting en verwerping in het licht der waarheid ook werkelijk verdient? Zijn de resultaten der Zwitserse sociale politiek van de laatste dertig jaar werkelijk het uitvloeisel van een „door en door verdorven denken en willen”, van de „inhumaniteit van onze bedoelingen”, resultaten niet alleen van „harde daden”, maar van een „verhard hart”, zoals U het voorstelt? Of zijn het niet veelmeer de resultaten van onze energie in de arbeid om de sociale vraagstukken tot een oplossing te brengen, waarvoor U echter alleen het Rusland van Stalin wilt prijzen, ons echter slechts wilt bestraffen?...

Ik laat de vraag open, of en in welke mate dit gedesinteresseerd-zijn soms samenhangt met een grondtrek van Uw theologie, die, wanneer ik haar goed begrijp, de mens in beginsel niets goeds toevertrouwt, maar hem als verworpen, door en door verdorven en verloren beschouwt. Dan mag en moet eens door een representant van een democratische staat worden gezegd: Met mensen, die zich iedere dag opnieuw hun absolute minderwaardigheid en nietswaardigheid, hun afgrond-diepe verdorvenheid en hopeloze verlorenheid zwart op wit laten geven, bouwt en leidt men geen democratie; de vrije staatsvorm is er op aangewezen om een beroep te doen op de goede krachten in de mens: met de principiële geringerschatting van de mens, met de loochening van zijn goede wil schept men „mensenmateriaal” voor de dictatuur en geen dragers der democratie... Tot zover het citaat uit de antwoord-brief van Dr Feldmann.

Waar gaat het om in deze strijd?

Op dit antwoord heeft Barth gereageerd door aan Dr Feldmann mede te delen, dat hij zijn verzoek om een persoonlijke bespreking in trekt, daar hem uit deze brief wel duidelijk geworden was, dat de vooronderstellingen voor een vruchtbaar gesprek helaas niet aanwezig waren. Dit abrupte einde van het debat wordt vrijwel door alle bladen betreurd. Al wordt van verschillende zijden toegegeven, dat de toon, waarop Dr Feldmann de discussie gevoerd heeft, daar toch wel een begrijpelijke verklaring voor geeft.

Men doet ook niet wijs verschillende referaten van Barth uit de laatste jaren als zijn tegenwoordige positie te laten gelden. Het meeste recht had men, wanneer men dit deed met „Christengemeinde und Bürgergemeinde” (1946), dat de verhouding van kerk en staat principieel stelt. Maar Barths Dokumente einer Ungarnreise, die in 1948 onder de titel „Christliche Gemeinde im Wechsel der Staatsordnungen” uitkwamen, en zijn „Die Kirche

heden en zoeken voorzichtig tastend de juiste weg in het geloof te gaan. Men kan in allerlei opzichten niet ontkennen, dat bijvoorbeeld wat Hongarije betreft, 1948 en 1951 niet geheel hetzelfde zijn. Op dezelfde wijze als Barth in 1933 anders, bescheidener, terughoudender over de politieke problemen van het nationaal-socialisme gesproken heeft dan in 1938 en de daarop volgende jaren, eenvoudig omdat de situatie anders was en allerlei wat in 1933 nog sluimerde, was ontwaakt, op dezelfde wijze mag men verwachten, dat een woord van Barth over de politieke aspecten van de Hongaarse verhoudingen er in 1951 anders uit zal zien dan een advies inzake de kerkelijke koers in 1948. Als er één ding is, dat we zo langzamerhand van Barth mogen hebben begrepen, dan toch wel dit, dat hij nooit bereid is om een actueel woord te spreken, dat tegelijk voor alle tijden bestemd is. Wie dit niet heeft verstaan, staat bij Barth altijd weer voor de meest opvallende verrassingen; wie hierop leerde letten kan niet anders dan telkens weer de innerlijke consequentie en logica van op het eerste gezicht tegenstrijdige uitingen in een nieuwe situatie bewonderen. Daarom geloof ik, dat brochures uit 1948 en 1949 blijvende waarde hebben om ons te leren hoe we het probleem moeten aanpakken, maar in de oplossing, die Barth toen gaf, nu alweer „van gisteren” geworden zijn. Wie weten wil hoe Barth over de actuele problemen van de Zwitserse neutraliteit denkt moet dan ook niet „Die Kirche zwischen Ost und West”, maar het kort geleden verschenen III, 4 van zijn Kirchliche Dogmatik ter hand nemen. In de Zwitserse pers is daar door zijn geestverwanten dan ook al dadelijk op gewezen. Wat Barth daar over de oorlog, over de Zwitserse neutraliteit en zijn ongereserveerde aanvaarding daarvan, over de defensieve bewapening tegen eventuele aanranders zegt, zou Dr Feldmann op dit punt volledig gerust kunnen stellen. En misschien ook al te dordrieste Barthianen tot de orde kunnen roepen. Van verschillende zijden is er dan ook op gewezen, dat men het niet bijzonder waardeert, dat Feldmann hem onsympathieke uitingen van Barthianen zo oncritisch Barth zelf in de schoenen heeft geschoven.

De strijd tussen Barth en Feldmann wordt door sommige bladen ook met wat anders in verband gebracht. Dr Feldmann, nu nog Regieringsrat van het kanton Bern, schijnt de aangewezen opvolger van Bundesrat von Steiger, die aan het eind van dit jaar zijn loopbaan zou wensen te beëindigen. Men krijgt de indruk, dat in Zwitserse kringen de theologische activiteit van de Bernse Kirchendirektor ook wel aan het verlangen toegeschreven wordt om aan heel Zwitserland nog eens goed duidelijk te maken hoe positief hij de 19de-eeuwse beginselen van liberalisme en democratie wenst aan te hangen en te verdedigen.

Want de achtergrond van deze strijd is toch wel heel duidelijk de theologische controverse van de 19de en de 20ste eeuw. Met name „Bern” en de daar gevestigde theologische faculteit gelden als kampioenen van een vrijzinnigheid van 19de-eeuws type, zoals die bijvoorbeeld in ons

Feldmann over de benjamins der kerk leest, denkt aan een andere „Kirchendirektor”, aan Jacobus Didericus Janssen, de man-achter-de-schermen van 1816 terug. Dr Feldmann is in geheel Zwitserland bekend als de man, die zich met alle kracht verzet heeft tegen het christelijk karakter van de Bernse staatsschool (en dat is in Zwitserland, waar het bijzonder onderwijs in onze vorm onbekend is, de enige school). Ook hier wanen we ons geheel en al in de 19de eeuw. Wie de Zwitserse verhoudingen op dit punt ook maar een heel klein beetje kent, begrijpt Barths strijd ineens een stuk beter. Hij kan het zelfs niet laten om — bien étonné...., inderdaad — telkens aan Kuyper en zijn strijd met het 19de-eeuwse liberalisme en modernisme te denken.

Wanneer ik de tegenstelling herleid tot het verschil van de 19de en de 20ste eeuw, heb ik het wezenlijke natuurlijk nog niet gezegd. Wie het slot van het citaat, dat ik van Feldmann gaf, overweegt, ontdekt duidelijk, dat het hier gaat om de vraag: Bijbelse of natuurlijke theologie? Openbaringstheologie of rationalisme? Verschillende schrijvers in de Zwitserse kranten vestigen er dan ook de aandacht op, dat het slot van Feldmanns beschouwingen zich niet zozeer tegen Barths theologie, als wel tegen de Bijbel zelf keert. Dat hier niet alleen het Barthianisme, maar en passant ook de Bijbelse prediking van zonde en genade wordt afgewezen. En daarbij wordt ook de vraag gesteld, wie, toen het er op aankwam de grondleggers van onze huidige democratische staten zijn geweest: de mannen van de natuurlijke theologie? Of de belijders van het sola fide, sola gratia, soli Deo gloria?

A. J. Bronkhorst.

B E R I C H T E N

CONGRES AMATEURTONEEL

Op Vrijdag 12 en Zaterdag 13 October a.s. organiseert de A.M.V.J. te Amsterdam een bijeenkomst voor allen, die geïnteresseerd zijn bij amateurtoneel, poppenspel of theater. Vrijdagavond 8 uur houdt Prof. Dr L. J. van Holk een referaat over „De dieptemaat der dramatische kunst”. Zaterdagmorgen: discussie in secties. Zaterdagmiddag: plenaire zitting. Zaterdagavond: demonstraties van amateurtoncel. Kosten f 1.—. Opgave aan het secretariaat: A.M.V.J.-gebouw, Leidsebosje, Amsterdam (W.).

ARTSENCONFERENTIE

Derde artsenconferentie in het N.H. Vormingscentrum „Den Alerdinck” te Heino op Zaterdag 20 en Zondag 21 October a.s., onder leiding van Prof. Dr E. L. Smelik. Spreker Dr J. H. v. d. Berg, Utrecht.

Onderwerp:

„Psychologische beschouwingen over leven en dood”.

Evenals vorige keren zijn ook nu de doktersvrouwen hartelijk welkom. De kosten voor deelname bedragen f 7.50 per persoon.

Men geve zich ten spoedigste op bij: Directie „Den Alerdinck”, post Laag-Zuthem (Ov.).

...grenzen? Kun U als
...verteenwoordiger, zich er
...verzetten, dat (eventueel met
...veel hoger recht) een bepaalde,
...stelijke, theologische intolerantie
...de kerk zou kunnen worden ver-
...enwoordigd, dat op het een of
...dere plekje in de staatskerk (juist
...het oog op haar „gereformeerde
...ndslag") een duidelijk ja en een
...delijk neen, uitgesproken en —
...eds binnen het kader van de
...atskerk — natuurlijk ook in prak-
...gebracht zou mogen worden?

Antwoord van Dr Feldmann

Deze 7 vragen volgde een lange,
...pagina's tellende brief van de
...te van de Bernse Kirchendirektor.
...n brief, die in verschillende kran-
...zeer wordt geprezen vanwege de
...dere en duidelijke manier, waarop
...zaken gesteld worden. Maar die
...derzijds ook door schrijvers,
...nadrukkelijk verklaren, dat zij
...nszins tot de Barthianen be-
...en, als „ongelukkig van toon"
...edt gequalificeerd.

Ik uit het antwoord van Dr Feld-
...nn mogen enige passages wor-
...geciteerd, eveneens uit „Die
...t" (16 Aug. 1951).

Feldmann schrijft:

...de bewoordingen van uw brief
...de 26 September 1950 aan onder-
...ekende tonen met een duidelijk-
...d, die voor geen misverstand
...baar is, onder punt 7, dat U de
...dende omschrijving, wat een
...istelijke kerk en een Christelijke
...heenschap zijn, zelf meent te mo-
...geven. Uw verholde afwijzing
...de tolerantie, uw onverhuld aan-
...rden der geestelijke, theologische
...lerantie, zegt hier alles wat nodig
...Deze geestelijke, theologische in-
...rantie binnen de Evangelisch-
...reformeerde Landskerk is nu ech-
...onverenigbaar met de zin en de
...er van de Bernse Wet op de
...kgenootschappen, aan welke be-
...ingen de Bernse Evangelisch-Ge-
...ormeerde Landskerk (die overig-
...s geen staatskerk is, zoals U
...ent) zich heeft te houden. Uw op-
...ting heeft als praktisch gevolg,
...aan ieder, die het Christendom
...ijdt zonder uw theologie te accep-
...en, de Christelijke gezindheid be-
...eden en hij uit de Ev.-Ger. Lands-
...k uitgeworpen moet worden.
...ar dat kan nooit met de plaats en
...taak van een Ev.-Ger. Landskerk
...een naar de maatstaven der vrij-
...d opgebouwde volksstaat in over-
...stemming zijn. Om autoritatief
...te maken wat christelijk is en
...niet, voor de gehele Gerefor-
...erde Kerk, dat is niet uw recht.
...en kerk is identiek met het ge-
...e Christendom en het Evangelie
...niet hetzelfde als de theologie,
...s wanneer dat de Uwe zou zijn...

Feldmann gaat dan nader in op
...ths rede in de Bernse Munster,
...oogt dat men op een Zwitserse
...nier het communisme kan afwij-
...z, zonder het Amerikanisme in de
...en te lopen, en betoogt dan:
...oproep tot de kerken om tegen-
...r het communisme op geen enkele
...hier partij te kiezen, houdt toch
...voudig dit in, dat de kerk iedere
...stiekeuze tegenover het com-
...nisme achterwege zal laten en
...stens zich van een Zwitsers af-
...rfront tegen het communisme zal
...ntfieren en voor een dergelijk
...eefrfront geen belangstelling zal
...ben.

Elke reden hebt U kunnen hebben
...langen nad naar een reverentie voor
...de dictator in het Oosten?
...Is het verlangen naar een oplossing
...van de sociale problemen in het Oos-
...ten werkelijk zoveel sterker dan in
...het Westen, zoals U het voorstelt?
...Als dat zo zou wezen, waarom heeft
...men dan in het Westen de vrijheid
...tot sociale critiek, ook tegenover de
...eigen staat, terwijl in het Oosten
...deze vrijheid volkomen onderdrukt
...wordt?

Geloof U werkelijk, dat de Zwit-
...serse „Sozialstaat", in zijn huidige
...toestand, in zijn principiële sociale
...instelling en in zijn praktische sociale
...prestaties deze minachting en ver-
...werping in het licht der waarheid
...ook werkelijk verdient? Zijn de re-
...sultaten der Zwitserse sociale poli-
...tiek van de laatste dertig jaar wer-
...kelijk het uitvloeisel van een „door
...en door verdorven denken en willen",
...van de „inhumaniteit van onze be-
...doelingen", resultaten niet alleen van
...„harde daden", maar van een „ver-
...hard hart", zoals U het voorstelt?
...Of zijn het niet veelmeer de resul-
...taten van onze energie in de arbeid
...om de sociale vraagstukken tot een
...oplossing te brengen, waarvoor U
...echter alleen het Rusland van Stalin
...wilt prijzen, ons echter slechts wilt
...bestrafen?...

Ik laat de vraag open, of en in welke
...mate dit gedisinteresseerd-zijn soms
...samenhangt met een grondtrek van
...Uw theologie, die, wanneer ik haar
...goed begrijp, de mens in beginsel
...niets goeds toevertrouwt, maar hem
...als verworpen, door en door verdor-
...ven en verloren beschouwt. Dan mag
...en moet eens door een representant
...van een democratische staat worden
...gezegd: Met mensen, die zich iedere-
...dag opnieuw hun absolute minder-
...waardigheid en nietswaardigheid,
...hun afgrond-diepe verdorvenheid en
...hopeloze verlorenheid zwart op wit
...laten geven, bouwt en leidt men
...geen democratie; de vrije staats-
...vorm is er op aangewezen om een
...beroep te doen op de goede krachten
...in de mens: met de principiële ge-
...ringschatting van de mens, met de
...loochening van zijn goede wil schept
...men „mensenmateriaal" voor de dic-
...tatuur en geen dragers der demo-
...cratie!...

Tot zover het citaat uit de antwoord-
...brief van Dr Feldmann.

Waar gaat het om in deze strijd?

Op dit antwoord heeft Barth ge-
...reageerd door aan Dr Feldmann
...mede te delen, dat hij zijn verzoek
...om een persoonlijke bespreking in-
...trekt, daar hem uit deze brief wel
...duidelijk geworden was, dat de voor-
...onderstellingen voor een vruchtbaar
...gesprek helaas niet aanwezig wa-
...ren. Dit abrupte einde van het debat
...wordt vrijwel door alle bladen be-
...treurd. Al wordt van verschillende
...zijden toegegeven, dat de toon, waar-
...op Dr Feldmann de discussie ge-
...voerd heeft, daar toch wel een be-
...grijpelijke verklaring voor geeft.

Men doet ook niet wijs verschillende
...referaten van Barth uit de laatste
...jaren als zijn tegenwoordige positie
...te laten gelden. Het meeste recht
...had men, wanneer men dit deed
...met „Christengemeinde und Bürger-
...gemeinde" (1946), dat de verhou-
...ding van kerk en staat principiële
...stelt. Maar Barth's Dokumente einer
...Ungarnreise, die in 1948 onder de
...titel „Christliche Gemeinde im
...Wechsel der Staatsordnungen" uit-
...kwamen, en zijn „Die Kirche

heden en zoeken voorzichtig tastend
...de juiste weg in het geloof te gaan.
...Men kan in allerlei opzichten niet
...ontkennen, dat bijvoorbeeld wat
...Hongarije betreft, 1948 en 1951
...niet geheel hetzelfde zijn. Op de-
...zelfde wijze als Barth in 1933
...anders, bescheidener, terughouden-
...der over de politieke problemen van
...het nationaal-socialisme gesproken
...heeft dan in 1938 en de daarop
...volgende jaren, eenvoudig omdat
...de situatie anders was en allerlei
...wat in 1933 nog sluimerde, was ont-
...waakt, op dezelfde wijze mag men
...verwachten, dat een woord van
...Barth over de politieke aspecten
...van de Hongaarse verhoudingen er
...in 1951 anders uit zal zien dan een
...advies inzake de kerkelijke koers in
...1948. Als er één ding is, dat we
...zo langzamerhand van Barth mogen
...hebben begrepen, dan toch wel dit,
...dat hij nooit bereid is om een ac-
...tueel woord te spreken, dat tegelijk
...voor alle tijden bestemd is. Wie dit
...niet heeft verstaan, staat bij Barth
...altijd weer voor de meest opvallende
...verrassingen; wie hierop leerde let-
...ten kan niet anders dan telkens weer
...de innerlijke consequentie en logica
...van op het eerste gezicht tegen-
...strijdige uitingen in een nieuwe
...situatie bewonderen. Daarom ge-
...loof ik, dat brochures uit 1948 en
...1949 blijvende waarde hebben om
...ons te leren hoe we het probleem
...moeten aanpakken, maar in de op-
...lossing, die Barth toen gaf, nu al-
...weer „van gisteren" geworden zijn.
...Wie weten wil hoe Barth over de
...actuele problemen van de Zwitserse
...neutraliteit denkt moet dan ook niet
...„Die Kirche zwischen Ost und
...West", maar het kort geleden ver-
...schenen III, 4 van zijn Kirchliche
...Dogmatik ter hand nemen. In de
...Zwitserse pers is daar door zijn
...geestverwanten dan ook al dadelijk
...op gewezen. Wat Barth daar over
...de oorlog, over de Zwitserse neu-
...traliteit en zijn ongereserveerde
...aanvaarding daarvan, over de defen-
...sieve bewapening tegen eventuele
...aanranders zegt, zou Dr Feldmann
...op dit punt volledig gerust kunnen
...stellen. En misschien ook al te dol-
...drieste Barthianen tot de orde kun-
...en roepen. Van verschillende zijden
...is er dan ook op gewezen, dat men
...het niet bijzonder waardeert, dat
...Feldmann hem onsympathieke uitin-
...gen van Barthianen zo oncritisch
...Barth zelf in de schoenen heeft ge-
...schoven.

De strijd tussen Barth en Feldmann
...wordt door sommige bladen ook met
...wat anders in verband gebracht.
...Dr Feldmann, nu nog Regierungs-
...rat van het kanton Bern, schijnt de
...aangewezen opvolger van Bundes-
...rat von Steiger, die aan het eind van
...dit jaar zijn loopbaan zou wensen te
...beëindigen. Men krijgt de indruk,
...dat in Zwitserse kringen de theolo-
...gische activiteit van de Bernse
...Kirchendirektor ook wel aan het
...verlangen toegeschreven wordt om
...aan heel Zwitserland nog eens goed
...duidelijk te maken hoe positief hij de
...19de-eeuwse beginselen van libe-
...ralisme en democratie wenst aan te
...hangen en te verdedigen.

Want de achtergrond van deze strijd
...is toch wel heel duidelijk de theolo-
...gische controverse van de 19de en
...de 20ste eeuw. Met name „Bern" en
...de daar gevestigde theologische
...faculteit gelden als kampioenen van
...een vrijzinnigheid van 19de-eeuws
...type, zoals die bijvoorbeeld in ons

Feldmann over de belijders der
...kerk leest, denkt aan een an-
...dere „Kirchendirektor", aan Jacobus
...Didericus Janssen, de man-achter-
...de-schermen van 1816 terug. Dr
...Feldmann is in geheel Zwitserland
...bekend als de man, die zich met
...alle kracht verzet heeft tegen het
...christelijk karakter van de Bernse
...staatsschool (en dat is in Zwitser-
...land, waar het bijzonder onderwijs
...in onze vorm onbekend is, de enige
...school). Ook hier wanen we ons
...geheel en al in de 19de eeuw. Wie
...de Zwitserse verhoudingen op dit
...punt ook maar een heel klein beetje
...kent, begrijpt Barths strijd ineens een
...stuk beter. Hij kan het zelfs niet laten
...om — bien étonné..., inderdaad —
...telkens aan Kuyper en zijn strijd met
...het 19de-eeuwse liberalisme en mo-
...dernisme te denken.

Wanneer ik de tegenstelling her-
...leid tot het verschil van de 19de en
...de 20ste eeuw, heb ik het wezen-
...lijke natuurlijk nog niet gezegd.
...Wie het slot van het citaat, dat ik
...van Feldmann gaf, overweegt, ont-
...dekt duidelijk, dat het hier gaat om
...de vraag: Bijbelse of natuurlijke
...theologie? Openbaringstheologie of
...rationalisme? Verschillende schrij-
...vers in de Zwitserse kranten vestigen
...er dan ook de aandacht op, dat het
...slot van Feldmanns beschouwingen
...zich niet zozeer tegen Barths theolo-
...gie, als wel tegen de Bijbel zelf
...keert. Dat hier niet alleen het Bar-
...thianisme, maar en passant ook de
...Bijbelse prediking van zonde en ge-
...nade wordt afgewezen. En daarbij
...wordt ook de vraag gesteld, wie,
...toen het er op aankwam de grond-
...leggers van onze huidige democra-
...tische staten zijn geweest: de mannen
...van de natuurlijke theologie? Of de
...belijders van het sola fide, sola gra-
...tia, soli Deo gloria?

A. J. Bronkhorst.

BERICHTEN

CONGRES AMATEURTONEEL

Op Vrijdag 12 en Zaterdag 13 Oc-
...ber a.s. organiseert de A.M.V.J. te
...Amsterdam een bijeenkomst voor
...allen, die geïnteresseerd zijn bij
...amateurtoneel, poppenspel of theater.
...Vrijdagavond 8 uur houdt Prof. Dr
...L. J. van Holk een referaat over
...„De dieptemaat der dramatische
...kunst". Zaterdagmorgen: discussie
...in secties. Zaterdagmiddag: ple-
...naire zitting. Zaterdagavond: de-
...monstraties van amateurtoneel. Kos-
...ten f 1.—. Opgave aan het secreta-
...riaat: A.M.V.J.-gebouw, Leidse-
...bosje, Amsterdam (W.).

ARTSENCONFERENTIE

Derde artsenconferentie in het N.H.
...Vormingscentrum „Den Alerdinck"
...te Heino op Zaterdag 20 en Zon-
...dag 21 October a.s., onder leiding
...van Prof. Dr E. L. Smelik. Spreker
...Dr J. H. v. d. Berg, Utrecht.

Onderwerp:

„Psychologische beschouwingen over
...leven en dood".

Evenals vorige keren zijn ook nu
...de doktersvrouwen hartelijk wel-
...kom. De kosten voor deelname be-
...dragen f 7.50 per persoon.

Men geve zich ten spoedigste op bij:
...Directie „Den Alerdinck", post
...Laag-Zuthem (Ov.).